

# ทฤษฎีการละเมิดของพุทธศาสนา

สมภาร พรหมทา

## ๑

ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม กติกาในการอยู่ร่วมกันถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญเป็นอันดับแรก การอยู่ร่วมกันอาจเปรียบได้กับการเล่นเกมเช่นฟุตบอล ในการเล่นเกม เราต้องมีกติกา เกมที่ปราศจากกติกาย่อมไม่ใช่เกม บทบาทของกติกาคือการกำหนดระเบียบแบบแผนว่า อะไรคือสิ่งที่ผู้เล่นเกมทั้งหลายสามารถกระทำได้ และอะไรคือสิ่งต้องห้ามมิอาจกระทำได้ สังคมเราก็เช่นเดียวกัน ปกติเมื่อกล่าวถึงกฎกติกาของสังคม เรามักจะนึกถึงกฎหมายเป็นอันดับแรก และต่อมาก็อาจนึกถึงสถาบันอื่นๆ ที่ทำหน้าที่คล้ายๆ กันนี้ เช่น ศาสนา จารีตประเพณี วัฒนธรรม และระบบความเชื่อของผู้คนในชุมชนนั้นๆ เป็นต้น

กฎหมายมีลักษณะแตกต่างจากกติกาสังคมอื่นๆ ตรงที่มีบทลงโทษ ปกติผู้ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกดำเนินไปก็คือรัฐ เรามีสภาทำหน้าที่ออกกฎหมาย มีตำรวจทำหน้าที่พิทักษ์กฎหมาย และมีอัยการ ผู้พิพากษา เป็นผู้ทำหน้าที่วินิจฉัยความผิดอันเกิดจากการละเมิดกฎหมายนั้น โดยเนื้อหา กฎหมายไม่ใช่ข้อห้าม ไม่มีอะไรห้ามมนุษย์ได้ ถ้ามนุษย์จะกระทำการใดๆ ก็ตามที่เขายากกระทำ กฎหมายเป็นแต่เพียงข้อความที่บอกว่า เมื่อคุณทำสิ่งนี้ คุณจะได้รับอะไรตอบแทน เช่นถ้าคุณขโมยเงิน คุณจะติดคุกเป็นต้น กติกาฟุตบอลไม่ได้ห้ามการใช้มือ แต่กติกานั้นบอกว่า ถ้าใช้มือ คุณจะถูปรับโทษอย่างนั้นอย่างนั้น

กฎหมายเป็นสิ่งที่เกิดหลังศาสนาและจารีตของชุมชน ด้วยเหตุนี้ ศาสนาหรือจารีตของชุมชนจึงเคยมีบทบาทในฐานะที่มาของเนื้อหากฎหมายที่ใช้ในสังคมโบราณ ศาสนายิวและศาสนาฮินดูอาจใช้ศึกษาเป็นตัวอย่างของศาสนาที่มีอิทธิพลต่อกฎหมาย กฎหมายไทยโบราณที่เรียกกันในเวลาต่อมาว่า 'กฎหมายตราสามดวง' นั้น ส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากกฎหมายฮินดูที่เรียกว่ากฎหมายธรรมศาสตร์ แม้ปัจจุบันกฎหมายที่ใช้กันอยู่ทั่วโลกจะถือเหตุผลเป็นหลักในการกำหนดเนื้อหา แต่หากพิจารณาให้ดี เราก็จะพบว่าอิทธิพลของศาสนาและจารีตโบราณยังคงปรากฏอยู่ในเนื้อหาบางส่วนของกฎหมาย เช่น กฎหมายไทยกำหนดให้ชาวไทยแต่งงานมีภรรยาได้ครั้งละหนึ่งคน ระบบครอบครัวที่กฎหมายรับรองคือระบบผัวเดียวเมียเดียว เนื้อหาที่เรารับมาจากกฎหมายตะวันตก และสิ่งที่กำหนดให้เนื้อหาของกฎหมายตะวันตกในเรื่องครอบครัวและการแต่งงานเป็นเช่นนี้ก็คือจริยธรรมในศาสนาคริสต์ อันเป็นศาสนาหลักของตะวันตกนั่นเอง แม้ในกฎหมายอื่นๆ เช่นกฎหมายที่ดีว่าการประกอบอาชีพโสเภณีเป็นสิ่งผิดกฎหมายเราก็รับมาจากกฎหมายตะวันตก ซึ่งกฎหมายตะวันตกในเรื่องนี้ก็ได้รับอิทธิพลมาจากจริยธรรมในศาสนาคริสต์อีกนั่นเอง

ศาสตราจารย์ฮาร์ต (H.L.A. Hart) นักปรัชญากฎหมายคนสำคัญยุคปัจจุบันได้วิเคราะห์โครงสร้างของสิ่งที่เรียกว่ากฎหมายเอาไว้ว่า ระบบกฎหมายทั้งหมดประกอบด้วยเนื้อหา ๒ ส่วน ส่วนแรกคือเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังกฎหมาย และส่วนที่สองคือกฎหมายที่ปรากฏรูปออกมามีเนื้อหาต่างๆ ดังที่เรารู้จักกันในชื่อพระราชบัญญัติต่างๆ เช่นพระราชบัญญัติว่าด้วยการจราจร เป็นต้น เนื้อหาส่วนแรกของระบบกฎหมายมีลักษณะค่อนข้างเป็นนามธรรม ในขณะที่เนื้อหาส่วนหลังจะมีลักษณะเป็นรูปธรรมมากกว่า จะอย่างไรก็ตาม เนื้อหาอันเป็นนามธรรมส่วนแรกนี้ก็มิได้ดำรงอยู่ในความว่างเปล่า หากแต่จะแสดงตน (ซึ่งอาจจะทั้งหมดหรือไม่

ก็ได้) ผ่านทางกรอบกติกาสูงสุดของสังคมที่เราเรียกกันว่า 'รัฐธรรมนูญ' ในทัศนะของฮาร์ต รัฐธรรมนูญคือสิ่งสะท้อนว่าสังคมนั้นๆ มี 'เหตุผล' อันได้แก่กรอบความคิดหลักๆ เกี่ยวกับรูปแบบสังคม สิทธิ เสรีภาพของประชาชน อำนาจและการถ่วงดุล และกลไกอื่นๆ ของสังคมอย่างไร สังคมที่มีแนวโน้มยอมรับว่า 'ส่วนรวม' สำคัญกว่า 'ส่วนย่อย' ย่อมจะมีรัฐธรรมนูญที่แตกต่างจากรัฐธรรมนูญของสังคมที่ผู้คนส่วนใหญ่เห็นว่าส่วนรวมไม่มีความชอบธรรมเหนือส่วนย่อยเป็นต้น เนื้อหาส่วนแรกของระบบกฎหมายนี้มักเกี่ยวข้องกับ (อย่างยากจะแยกออก) กับศาสนา จารีต และชนบประเพณีของสังคมนั้นๆ ตัวอย่างที่ชัดเจนก็เช่นสังคมมุสลิมที่ค่อนข้างยอมรับว่าบทบัญญัติทางศาสนามีสถานะที่รัฐจะต้องอนุวัติตามไม่อาจขัดขืนได้ รัฐธรรมนูญประเทศมุสลิมจึงมักมีเนื้อหาสอดคล้องกับบทบัญญัติทางศาสนา อุดมคติของชาติที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญนั้นก็คืออุดมคติตามหลักศาสนาอิสลามนั่นเอง

## ๒

เนื้อหาของกฎหมาย (ทั้งที่ปรากฏในเนื้อหาส่วนแรกและส่วนที่สองตามการจำแนกของฮาร์ต) เมื่อพิจารณากว้างๆ จะพบว่าอาจแบ่งได้เป็นสองส่วน ส่วนแรกคือส่วนที่ว่าด้วยการตีความว่าอะไรคือสิ่งที่เรียกว่าสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม เป็นต้น แล้วสิ่งเหล่านี้จะได้รับการเอื้ออำนวยหรือปกป้องในทางปฏิบัติอย่างไร เนื้อหาส่วนนี้มักจะปรากฏอยู่ในกติกาสูงสุดของสังคมที่เรียกว่ารัฐธรรมนูญ เนื้อหาส่วนต่อมาคือการระบุว่าอะไรเป็นสิ่งที่สังคม (ซึ่งในที่นี้รัฐจะทำหน้าที่รับผิดชอบแทนสังคมที่ว่ำนั่น) อนุญาตให้สมาชิกของสังคมกระทำได้ และอะไรคือสิ่งที่สังคมนีจะไม่ยอมอนุญาตให้สมาชิกของสังคมกระทำอย่างเด็ดขาด นอกจากนั้นเนื้อหาส่วนนี้ก็มักจะระบุว่า ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมนั้น จำเป็นต้องมีส่วนกลางทำหน้าที่ดูแล

สาธารณสมบัติและกิจต่าง ๆ อันเป็นของสาธารณะ บังคับบุคคลทุกคนที่อยู่ในสังคมจะได้รับประโยชน์อันเกิดจากกิจการสาธารณะโดยรัฐเหล่านี้ เมื่อเป็นเช่นนั้น บังคับบุคคลก็สมควรจะต้องกระทำตอบต่อรัฐในรูปของสิ่งที่เราเรียกกันว่าหน้าที่ เนื้อหาที่เป็นรายละเอียดเหล่านี้มักจะปรากฏอยู่ในกฎหมายเฉพาะที่เราเรียกกันในชื่อต่าง ๆ เช่น พระราชบัญญัติ เป็นต้น

ในที่นี้เราจะพิจารณามุ่งไปที่เนื้อหาของกฎหมาย ส่วนที่เป็นข้อห้ามว่าสิ่งนี้สิ่งนั้นรัฐไม่อาจอนุญาตให้บุคคลกระทำได้ ปัญหาว่า 'เมื่อสังคมใดสังคมหนึ่งจะกำหนดว่าอะไรที่รัฐจะอนุญาตให้บังเกิดบุคคลกระทำได้ และอะไรที่รัฐไม่อาจยินยอมให้กระทำเราจะใช้มาตรฐานหรือหลักการอะไรเป็นตัววัดหรือตัววินิจฉัยตัดสิน' เป็นปัญหาสำคัญในทางปรัชญาสังคมและนิติปรัชญา นักปรัชญาสังคมท่านหนึ่งคือมิลล์ (John Stuart Mill) เสนอว่า หลักการสำหรับวินิจฉัยในเรื่องนี้คือ (๑) หากการกระทำใดก็ตามแต่ที่บุคคลกระทำลงไปแล้ว มีแต่เขาผู้เดียวเท่านั้นที่จะได้รับผลกระทบจากการกระทำนั้น แม้ว่ากระทำนั้นจะเป็นผลเสียแก่เขา สังคมก็ไม่มีสิทธิเข้าไปก้าวก่ายแทรกแซงในรูปของการออกกฎหมายห้ามการกระทำนั้น (๒) หากการกระทำใดก็ตามกระทบถึงคนอื่นในเชิงเสียหาย ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนหรือรำคาญจากการกระทำนั้น การกระทำที่มีลักษณะดังกล่าวนี้เท่านั้นที่สังคมมีสิทธิอย่างชอบธรรมที่จะก้าวก่ายแทรกแซงในรูปการออกกฎหมายเอาผิดการกระทำนั้น แนวคิดของมิลล์นี้เมื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริง ภาพที่ออกมาจะมีลักษณะดังนี้คือ (๑) กฎหมายของสังคมที่ใช้แนวคิดแบบมิลล์เป็นพื้นฐานทางความคิดจะถือว่า รัฐไม่มีหน้าที่บีบบังคับให้ประชาชนเป็นคนดี รัฐมีหน้าที่เพียงประการเดียวเท่านั้นคือปกป้องคนดีจากการเอารัดเอาเปรียบหรือข่มขู่คุกคามจากคนชั่ว (๒) สิทธิส่วนบุคคลถือเป็นเรื่องสำคัญสุดยอด การใดก็ตามแต่ที่ละเมิดสิทธิส่วนบุคคลแม้จะมีข้อชี้ชัดว่าจะเป็นคุณแก่บุคคลที่ถูกละเมิดสิทธินั้นรัฐย่อมมีอำนาจกระทำได้

โดยสรุปคือมิลล์เชื่อว่า สังคมมีสิทธิห้ามมิให้บุคคลกระทำการใด ๆ ก็ตาม เมื่อการกระทำนั้นละเมิดหรือสร้างความเดือดร้อนเสียหายแก่บุคคลอื่น หลักการข้อนี้ของมิลล์ภายหลังมีผู้กำหนดชื่อเรียกว่า หลักการละเมิดของมิลล์ (Mill's Harm Principle) เมื่อพิจารณาโดยรวม หลักการง่าย ๆ ของมิลล์ข้อนี้ต้องนับว่าเป็นหลักการที่ชัดเจน และมีเหตุผล อาจนำไปใช้ในทางปฏิบัติได้จริง หลายประเทศในโลกเวลานี้ก็ใช้หลักการดังกล่าวนี้ในการเขียนกฎหมายหรือถกเถียงกันว่าอะไรคือเกณฑ์ในการกำหนดว่าสิ่งนี้สิ่งนั้นกฎหมายสมควรอนุญาตหรือไม่ จะอย่างไรก็ตามในแง่รายละเอียด เราจะพบว่ามีความปัญหาจำนวนมาก ซึ่งเป็นปัญหาทางสังคมและจริยธรรมที่หลักการละเมิดของมิลล์ดูจะมีปัญหาเมื่อใช้เป็นกรอบมองปรากฏการณ์เหล่านี้

ขอยกตัวอย่างเรื่องใกล้ตัวเราที่สุดเรื่องหนึ่งที่เพิ่งจะมีข่าวปรากฏทางสื่อมวลชนไม่นานนี้ มีผู้เสนอให้รัฐจัดตั้งบ่อนการพนันอย่างเป็นทางการเป็นระบบและถูกต้องตามกฎหมายเสียเอง ผู้ที่เสนอความคิดนี้มีทั้งที่เป็นนักการเมืองและนักวิชาการคนเหล่านี้ให้เหตุผลว่าแม้จะมีกฎหมายห้าม ก็มีการลักลอบเล่นการพนันอย่างเป็นทางการเป็นล้าเป็นสันมาช้านานในประเทศเรา และแนวโน้มก็นับแต่จะสูงขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อข้อเท็จจริงเป็นอย่างนี้ รัฐก็สมควรยอมรับเสียโดยการจัดตั้งบ่อนเสียเอง รัฐจะมีรายได้จากการจัดเก็บภาษี หรืออะไรก็ตามแต่ที่รัฐไม่เคยได้เลย ก่อนหน้านั้นเพราะธุรกิจการพนันถูกกำหนดว่าผิดกฎหมายนั่นเอง เหตุผลนี้เป็นเหตุผลทางสังคมและจริยศาสตร์ มีแนวคิดทางจริยศาสตร์บางสำนักเสนอว่า อะไรก็ตามแต่ที่รัฐมีอาจห้ามประชาชนมิให้กระทำและการห้ามนั้นมิแต่จะทำให้รัฐสูญเสียประโยชน์ สิ่งนั้นสมควรที่รัฐจะถือว่าถูกต้องตามกฎหมายเสีย เกณฑ์ในเรื่องนี้คือความเป็นประโยชน์ต่อรัฐ (ซึ่งก็คือประโยชน์ของคนส่วนใหญ่นั่นเอง เพราะรัฐคือตัวแทนของประชาชน) มิลล์นั้นในทางทฤษฎีจริยศาสตร์ คือนักคิดคนสำคัญของแนวคิดแบบประโยชน์นิยมที่กล่าวมานี้ ดังนั้นหาก

จะให้อนุমান ผู้เขียนคิดว่าในเรื่องการเสนอให้รัฐจัดตั้งบ่อนเสียเองนี้ หากมีข้อบ่งชี้ชัดเจนอย่างไม่อาจเถียงได้ว่ารัฐจะได้ประโยชน์มหาศาลจากการอนุญาตนี้ มิลล์ก็คงจะเห็นด้วยกับข้อเสนอให้จัดตั้งบ่อนนี้ นอกจากนั้น มิลล์ก็อาจเสนอความคิดต่อไปอีกว่า การเล่นเกมพนันนั้นต้องถือว่าเป็นกิจกรรมส่วนตัวของปัจเจกบุคคล จริงอยู่ที่หลายคนอาจเห็นว่า การเล่นเกมพนันเป็นอบายมุข เป็นสิ่งจุดดิ่งชีวิตให้ต่ำลง แต่ทราบเท่าที่การเล่นเกมพนันนี้ ไม่ทำให้ใครเดือดร้อน (นอกจากนักพนันและครอบครัวเขา) สังคมก็ไม่มีสิทธิออกกฎหมายห้ามการเล่นเกมพนัน

ปัญหาคือ หากใช้หลักการละเมิดของมิลล์วินิจฉัยการเล่นเกมพนัน ดูเหมือนว่า เราคงต้องยอมรับว่า กิจกรรมนี้เป็นเรื่องส่วนตัวของบุคคลที่มีแต่เขาเท่านั้นที่จะได้รับผลกระทบนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ กฎหมายก็ไม่มีสิทธิเข้าไปแทรกแซงการเล่นเกมพนัน ข้อเสนอเรื่องการตั้งบ่อนข้างต้นดูจะไม่ขัดกับหลักการละเมิดของมิลล์ จะอย่างไรก็ตาม มโนธรรมของคนทั่วไปจำนวนมาก (สังเกตได้จากเมื่อสื่อมวลชนเช่นโทรทัศน์ไปถาม) ดูจะยอมรับเรื่องการเปิดบ่อนอย่างถูกต้องนี้ไม่ได้ คนเหล่านี้รู้สึกตรงกัน (แม้จะพูดไม่เหมือนกันหรือไม่พูดผ่านศัพท์แสงทางวิชาการที่กระชับรัดกุมก็ตาม) ว่า พฤติกรรมที่ขัดกับมโนธรรมของสังคมแม้จะอาจตีความได้ว่าเป็นเรื่อง 'ส่วนตัว' ของบุคคล สังคมหรือกฎหมายก็ไม่ควรจะอนุญาตให้มีการกระทำเช่นนั้นได้ การแต่งงานของคนในครอบครัวเดียวกันเช่นพี่ชายกับน้องสาว แม้จะเป็นไปอย่างสมัครใจและอาจถือเป็นเรื่อง 'ส่วนตัว' ของคนในครอบครัวนั้น กฎหมายก็ไม่สมควรอนุญาต เพราะขัดกับมโนธรรมของสังคม นี่คือนัยของพฤติกรรมที่ (๑) เป็นเรื่องส่วนตัว (๒) ไม่ละเมิดใคร แต่เรายังรู้สึกว่าไม่น่าที่สังคมหรือกฎหมายจะอนุญาต

### ๓

ในบทความเรื่อง 'จริยธรรมสองระบบในพุทธศาสนา' (พุทธศาสนศึกษา ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ มกราคม-

เมษายน ๒๕๔๐) ผู้เขียนได้กล่าวว่า เมื่อวิเคราะห์เจตนารมณ์ของพุทธศาสนาที่ปรากฏผ่านหลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับสังคมเช่นศีลห้า เราจะพบว่าพุทธศาสนาได้เสนอหลักการที่อาจเรียกชื่อว่า หลักการละเมิดทำนองเดียวกับหลักการละเมิดของมิลล์ ในบทความนั้นผู้เขียนไม่ได้วิเคราะห์รายละเอียดของหลักการละเมิดของพุทธศาสนาเอาไว้เพราะอยู่นอกเหนือขอบเขตของบทความ บทความนี้จะมุ่งเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับหลักการละเมิดในพุทธศาสนานั้น และอาจถือว่าเป็นบทความต่อเนื่องกับบทความนั้นก็ได้ แม้ว่าโดยสาระสำคัญ ผู้เขียนจะเห็นว่าหลักการละเมิดของพุทธศาสนามีเนื้อหาส่วนใหญ่ใกล้เคียงกับหลักการละเมิดของมิลล์ (คือทั้งสองเห็นตรงกันว่ารัฐมีความชอบธรรมจะจำกัดเสรีภาพของประชาชนก็เฉพาะในกรณีที่มีการกระทำนั้นกระทบถึงคนอื่นในเชิงเสียหาย) แต่ในแง่รายละเอียด หลักการละเมิดในพุทธศาสนามีแนวคิดบางอย่างแตกต่างจากหลักการละเมิดของมิลล์ สิ่งที่ผู้เขียนจะเสนอในบทความนี้คือ (๑) อะไรคือรายละเอียดของหลักการละเมิดในพุทธศาสนาที่แตกต่างไปจากหลักการละเมิดของมิลล์ และ (๒) รายละเอียดที่ต่างไปนั้น ผู้เขียนเชื่อว่าจะช่วยให้หลักการละเมิดของพุทธศาสนาสามารถอธิบายปัญหาทางสังคมและจริยธรรมบางประการที่ซับซ้อนละเอียดอ่อนได้ดีกว่าหลักการละเมิดของมิลล์

ขอให้พิจารณาตัวอย่างต่อไปนี้

(๑) ชายหนุ่มคนหนึ่งไฉ่ผมยาว แต่งตัวรุงรัง เขาเป็นศิลปิน เขาคิดว่าเขามีเสรีภาพจะแต่งตัวอย่างไรก็ได้ภายในประเทศเสรีนิยมประเทศนี้

(๒) นางแบบสาวถ่ายภาพเปลือยคนหนึ่งให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ว่า เธอไม่คิดว่าการถ่ายภาพเปลือยเป็นเรื่องเสียหายหรือน่าละอาย เธอกล่าวต่อไปว่า เธอไม่เข้าใจเหมือนกันว่าทำไมสังคม (เธอหมายถึงคนจำนวนหนึ่งที่ต่อต้านการถ่ายภาพเปลือย) จึงมองว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องน่าละอายและกฎหมายควรเข้มงวดเอาจริง เอาจัง เธอได้ตั้งคำถามฝากทางสื่อมวลชนว่าการ

ถ่ายภาพเปลือยทำให้ใครเดือดร้อน เธอละเมิดใคร ใคร คือผู้เสียหาย ถ้าสังคมตอบคำถามนี้ได้ เธอจึงจะยอมรับว่าการถ่ายภาพเปลือยเป็นสิ่งชั่วร้าย

(๓) มีข้อเรียกร้องจากสมาคมผู้มีพฤติกรรมรักร่วมเพศขอให้กฎหมายอนุญาตให้คนเพศเดียวกันสามารถแต่งงานกันได้ สมาคมมีเหตุผลในการเรียกร้องหลักๆ ๒ ประการคือ หนึ่ง กฎหมายต้องคุ้มครองบุคคลอย่างเท่าเทียมไม่ว่าเขาจะมีรสนิยมทางเพศอย่างไร กฎหมายปัจจุบันไม่ยุติธรรมสำหรับชาวรักร่วมเพศเพราะยอมให้ชายหญิงแต่งงานกันได้ แต่ไม่ยอมให้ชายกับชายหรือหญิงกับหญิงแต่งงานกันได้ นี่คือการเลือกปฏิบัติ สอง พฤติกรรมรักร่วมเพศเป็นเรื่องส่วนตัว และเรื่องส่วนตัวนี้เกิดเองตามธรรมชาติ คนเราไม่สามารถเลือกเกิดได้ ที่เราเป็นชายหรือหญิงเต็มตัวก็ไม่ได้มาจากการเลือกของเราเพียงแต่ "บังเอิญ" เกิดมาเป็นชายและหญิงเต็มตัวเท่านั้น เช่นเดียวกัน การเกิดเป็นเกย์หรือหญิงที่ชอบหญิงด้วยกันก็เป็นเรื่อง "บังเอิญ" ความบังเอิญ (หรือจะเรียกว่าชะตาก็ได้) นี่เป็นเรื่องอยู่พ้นความรับผิดชอบของบุคคล ชายที่ชอบชายด้วยกัน หรือหญิงที่ชอบหญิงด้วยกันก็เหมือนคนทั่วไปที่ต้องการความรู้สึกอบอุ่นจากคู่ครอง หากกฎหมายอนุญาตให้พวกเขาจดทะเบียนสมรสกันได้ ก็จะเป็นหลักประกันทางหนึ่ง สำหรับความอบอุ่นทางจิตวิทยาที่กล่าวนั้น ประเด็นหลักของเหตุผลข้อนี้คือ ความเป็นเรื่องส่วนตัวที่ไม่ปรากฏชัดแจ้งว่าทำให้ใครเดือดร้อนเสียหาย หากไม่มีข้อชี้ชัดว่าการอนุญาตให้คนเพศเดียวกันแต่งงานกันได้ทำให้ใครเดือดร้อนเสียหาย กฎหมายที่กีดกันเรื่องนี้ก็ต้องถือว่าไม่ถูกต้องชอบธรรม

ตัวอย่าง ๓ ตัวอย่างนี้ผู้เขียนเลือกตามลำดับความยุ่งยากซับซ้อนในการพิจารณาโดยเลือกจากที่ดูง่าย ๆ ก่อนแล้วค่อย ๆ ดูยุ่งยากซับซ้อนขึ้น ตัวอย่างแรกเป็นเรื่องการแต่งตัว เราจะเห็นว่า การแต่งกายนี้ค่อนข้างชัดว่ามีทางส่งผลกระทบต่อคนอื่นหรือสังคมน้อยมาก เว้นแต่จะเป็นการแต่งกายที่ดูอุบาทว์ลามกอย่างเห็นได้ชัด

เท่านั้น ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้น เราก็จะสามารถอธิบายได้ค่อนข้างไม่ยากว่าเป็นสิ่งรบกวนผู้อื่นอย่างไร ตามหลักการละเมิดของมิลล์ การไว้ผมยาวรุงรังถือเป็นเรื่องส่วนตัว แต่ทฤษฎีของมิลล์อธิบายไม่ชัดว่าการแต่งกายที่วิปริตมาก ๆ เช่น สวมกระโปรงสั้นจนแทบจะปิดอวัยวะที่สมควรปิดไม่หมดในที่สาธารณะถือเป็นการละเมิดคนอื่นหรือไม่ ตัวอย่างที่สองเป็นเรื่องที่วินิจฉัยได้ยากขึ้น การถ่ายภาพเปลือยต่างจากการแต่งกายรุงรังตรงที่มีระดับของความกระทบต่อความรู้สึกของผู้คนในสังคมมากกว่า คนทั่วไปอาจยอมรับได้ที่จะเห็นคนจำนวนหนึ่ง (เช่นพวกคิลปิน) แต่งกายแปลก ๆ และไม่คิดว่าการแต่งกายแปลก ๆ นั้นกระทบต่อศีลธรรมของสังคม ผิดกับการถ่ายภาพเปลือยที่มีคำถามมากมายว่ากระทบต่อจริยธรรมของสังคมหรือไม่ การถ่ายภาพเปลือยแม้จะเป็นเรื่องส่วนตัว แต่ก็ยังเป็นเรื่องส่วนตัวที่อาจมีทางตีความได้ว่ากระทบต่อสังคมมากกว่าการแต่งกายแปลก ๆ จะอย่างไรก็ตาม หลักการละเมิดของมิลล์ก็ไม่ได้มีความชัดเจนเมื่อนำมาใช้ตัดสินว่าการถ่ายภาพเปลือยจะถือเป็นเรื่องส่วนตัวของบุคคลที่กฎหมายหรือสังคมไม่มีสิทธิเข้าไปยุ่งเกี่ยวหรือไม่

ปัญหาจะดูซับซ้อนยิ่งขึ้นไปอีกเมื่อเราดูตัวอย่างที่สาม พฤติกรรมรักร่วมเพศเป็นประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งในข้อถกเถียงทางจริยธรรมที่สำคัญของโลกสมัยปัจจุบัน ลำพังเพียงพฤติกรรมรักร่วมเพศอย่างเดียวก็เป็นปัญหาคถกเถียงกันมากอยู่แล้ว การเสนอให้กฎหมายอนุญาตให้ผู้มีพฤติกรรมรักร่วมเพศสามารถแต่งงานอยู่กินกันฉันสามีภรรยาเป็นปัญหามากขึ้นไปอีกปกติในทางประเทศตะวันตกนั้น การแต่งงานถือเป็นพิธีกรรมสำคัญ และศาสนา (คือคริสต์ศาสนา) ก็เข้มงวดกับเรื่องนี้มากเพราะถือว่าระบบครอบครัวเป็นหน่วยย่อยสุดของสังคม ครอบครัวที่มั่นคงอบอุ่นย่อมเป็นรากฐานของสังคมที่มั่นคงอบอุ่น สถาบันครอบครัวเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นศาสนจักรจึงต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับศาสนจักรไม่ยอมรับการแต่งงานที่ไม่ถูกต้อง การแต่งงาน

ที่ไม่ถูกต้องคือการแต่งงานที่ขัดแย้งกับพระคัมภีร์เช่น การแต่งงานระหว่างคนเพศเดียวกัน กฎหมายเกี่ยวกับ ครอบครัวในประเทศตะวันตกนั้น อาจกล่าวได้ว่าได้รับ อิทธิพลอย่างลึกซึ้งจากคำสอนในศาสนาคริสต์ ดังนั้น ข้อเรียกร้องให้กฎหมายอนุญาตให้คนเพศเดียวกันแต่งงาน จดทะเบียนกันได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายจึงถือเป็น เรื่องใหญ่ในสังคมตะวันตก

แม้ว่าสามกรณีนี้จะมีระดับความซับซ้อนของปัญหา ต่างกันแต่ทั้งหมดก็มีลักษณะคล้ายกันประการหนึ่งคือ เป็นพฤติกรรมที่อาจตีความได้ว่า "เป็นเรื่องส่วนตัว" ของ บุคคล และ "เป็นเรื่องส่วนตัวที่ไม่มีข้อบ่งชี้ทั้งทางสังคม และจริยธรรมชัดเจนว่า ทำให้ผู้อื่นหรือสังคมเดือดร้อน เสียหาย" อย่างไร นักนิติปรัชญาบางคนก็เห็นด้วยกับ หลักการละเมิดของมิลล์อาจคิดว่าพฤติกรรมเหล่านี้ เมื่อ ไม่มีเจ้าทุกข์อันได้แก่ผู้ได้รับผลกระทบเชิงเดือดร้อนเสียหาย ชัดเจน กฎหมายย่อมไม่มีสิทธิ์กีดกัน การแต่งตัวรุ่มรังเกี๊ การเป็นนางแบบถ่ายภาพเปลือยก็ดี การแต่งงานในหมู่ คนรักร่วมเพศก็ดี ถือเป็นสิทธิและเสรีภาพของบุคคล โดยแท้

## ๕

ก่อนที่จะลองพิจารณากันในแง่รายละเอียดว่า หลักการละเมิดในพุทธศาสนาจะพิจารณาเหตุการณ์สม มตินั้นอย่างไร ผู้เขียนคิดว่าจะเป็นการดีหากเราจะเริ่ม ต้นด้วยการพิจารณาหลักการพื้นฐานที่สำคัญบาง ประการเกี่ยวกับหลักการละเมิดของพุทธศาสนานั้น ผู้ เขียนขอพิจารณาเป็นเรื่อง ๆ ต่อไปนี้

**ประเด็นความเป็นเรื่องส่วนตัว :** ประเด็นนี้เป็น เรื่องพื้นฐานที่สุดที่ระบบความคิดใดก็ตามหากมีเรื่อง ความเป็นเรื่องส่วนตัวเกี่ยวข้องด้วยจะต้องพิจารณาให้ ชัดเจนว่า แค่นั้นจริงจะนับว่าเป็นเรื่องส่วนตัวที่ไม่กระทบ ต่อคนอื่น และแค่นั้นถือว่าก้าวล้ำเข้าไปสู่ขอบเขตที่เป็น เรื่องของสังคมแล้ว

ชาวพุทธบางท่านอาจคิดว่า ตามหลักปัจจุ- สมุปปาท หรือหลักคำสอนอื่นๆ ที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกัน นี้ เราพูดไม่ได้ว่ามีบางสิ่งในโลกนี้ตัดขาดจากสิ่งอื่นอย่าง สิ้นเชิง หลักปัจจุสมุปปาทเชื่อว่าทุกสิ่งในโลกเชื่อมต่อกันหมด เมื่อเป็นเช่นนั้นจะเป็นไปได้ที่พุทธศาสนา จะยอมรับว่ามีเรื่องที่เป็นส่วนตัวเด็ดขาดจริงๆ เรื่องทุก เรื่องที่เราเข้าใจว่าเป็นเรื่องส่วนตัวนั้น หากพิจารณาให้ ถ้วนถี่จะพบว่าจะต้องเกี่ยวเนื่องหรือกระทบถึงสิ่งอื่นเสมอ นาย ก. สูบบุหรี่อยู่ในบ้านเพียงลำพังและบ้านของเขาก็ อยู่ห่างไกลบ้านของคนอื่น ถามว่าการสูบบุหรี่ของ นาย ก. ในสถานการณ์นี้เป็นเรื่องส่วนตัวที่ไม่กระทบถึง คนอื่นหรือไม่ ในสายตาของคนทั่วไป คำตอบอาจได้แก่ ใช่ แต่ตามหลักปัจจุสมุปปาท พฤติกรรมนี้มีได้ตัดขาด จากผู้อื่นอย่างสิ้นเชิง คว้นบุหรี่ยี่นาย ก. พ่นออกไปนั้น มิได้หายไปไหน แต่ละลายไปในอากาศที่เราทุกคนใช้ หายใจ ปริมาณคว้นพิษนั้นอาจจะน้อยจนไม่อาจสังเกต ผลกระทบได้ แต่ในความเป็นจริง มันกระทบถึงคนอื่น

หลักปัจจุสมุปปาทคือหลักที่อธิบายความเกี่ยวข้อ ระหว่างสิ่งต่างๆ ในเชิงอภิปรัชญา ปกติเมื่อเราถกเถียง กันด้วยประเด็นความเกี่ยวเนื่องระหว่างสิ่งต่างๆ ในเชิง ปรัชญาสังคมหรือนิติปรัชญา เราอาจต้องกำหนด ความหมายของความเกี่ยวข้อนี้ใหม่ มิให้เข้มงวด เหมือนการพิจารณาในเชิงอภิปรัชญา ในชีวิตประจำวัน อุบัติเหตุทางรถยนต์ถือเป็นเรื่องปกติธรรมดา มี คนจำนวนมากในโลกที่เสียชีวิตหรือพิการบาดเจ็บจาก อุบัติเหตุที่วุ่นๆ ถามว่าถ้าไม่มีรถยนต์ จะมีอุบัติเหตุ ไหม คำตอบคือไม่ ถามว่าถ้าไม่มีบริษัทผลิตรถยนต์ จะมีรถยนต์หรือไม่ คำตอบคือไม่ คำถามต่อมาคือ บริษัทผลิตรถยนต์คือสาเหตุของการล้มตายหรือ พิการบาดเจ็บของผู้คนใช่หรือไม่ คำตอบคือถ้าถือ ความหมายของความเกี่ยวเนื่องอย่างเคร่งครัดก็ต้อง ตอบว่าใช่ แต่ในทางสังคม เราไม่คิดว่าบริษัทผลิ ตรถยนต์จะต้องรับผิดชอบ เว้นแต่อุบัติเหตุที่เกิดจาก ความบกพร่องของสินค้าคือรถยนต์ที่พวกเขาผลิต ออกมา

เนื่องจากหลักการละเมิดในพุทธศาสนา ผู้เขียน เสนอในฐานะมโนทัศน์ทางปรัชญาสังคม ดังนั้น ความ เกี่ยวเนื่องระหว่างเหตุการณ์ที่ใช้ในหลักการละเมิดนี้จะ ไม่ถือแบบเคร่งครัดอย่างที่ปรากฏในหลักปรัชญาสมุปบาท ความเกี่ยวเนื่องระหว่างสิ่งต่างๆ ในหลักการละเมิดนี้ จะถือเอาเฉพาะที่ปรากฏชัดเจนว่าเกี่ยวข้องจริงๆ และ เกี่ยวข้องอย่างมีนัยสำคัญอันจะเป็นสาเหตุสำคัญที่ ผลักดันให้เกิดผลนั้นๆ ขึ้น เมื่อเรากล่าวว่า ก. ส่งผลต่อ ข. ผลนั้นต้องชัดเจนเพียงพอที่จะวัดได้ หรือเข้าใจได้

**ประเด็นเรื่องการละเมิด :** มิลล์นิยามการละเมิด ว่าหมายถึงการทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ดังนั้นตามหลักการ ละเมิดของมิลล์ การทำตนเองให้เดือดร้อนไม่ถือว่าเป็น การละเมิด ตรงนี้คือข้อแตกต่างระหว่างหลักการละเมิด ของมิลล์กับของพุทธศาสนา พุทธศาสนานิยามบาปว่า ได้แก่การกระทำที่เบียดเบียนตนหรือผู้อื่น ข้อนี้หมายถึง ความว่าตามหลักพุทธศาสนา ความชั่วหรือความผิด อาจได้แก่การกระทำที่บุคคลกระทำต่อผู้อื่นก็ได้ กระทำ ต่อตนเองก็ได้ ผู้เขียนจะใช้หลักการข้อนี้ในการกำหนด ความหมายของคำว่า 'การละเมิด' ในพุทธศาสนา

ที่มิลล์ไม่รวมการทำตนให้เดือดร้อนเข้าในการ ละเมิดไม่ได้แปลว่ามิลล์คิดว่าการทำตนให้เดือดร้อน ไม่ใช่สิ่งที่จะต้องได้รับการแก้ไข มิลล์เห็นด้วยว่าคนเรา ไม่ควรทำตนให้ตกต่ำหรือเดือดร้อน แต่ประเด็นอยู่ตรง ที่ว่า การทำตนให้เดือดร้อนเป็นเรื่องที่สังคมจะก้าว ก้าว ด้วยกฎหมายไม่ได้ นาย ก. ชอบดื่มสุรามินเมา นี่คือการ ทำตนให้ตกต่ำ มิลล์ไม่ได้สนับสนุนการดื่มสุรา แต่ มิลล์คิดว่า คนบางคนดื่มสุราจะเพราะสาเหตุใดก็ตามแต่ หากสังคมไม่เห็นด้วยกับการดื่มสุรานั้น สังคมก็อาจ ใช้กลไกต่างๆ เช่นศาลนาหรือการศึกษา แต่จะออก กฎหมายห้ามดื่มสุราไม่ได้ เพราะเขาไม่ได้ทำให้ใคร เดือดร้อนนอกจากตัวเขาเองเนื่องจากชีวิตใครก็ชีวิตคนนั้น การก้าวก้าวชีวิตคนอื่นโดยที่เจ้าตัวไม่ยินยอม (แม้จะ ด้วยความปรารถนาดีก็ตาม) ไม่อาจอธิบายได้ด้วยเหตุผล

มิลล์จึงไม่รวมการทำตนให้ตกต่ำเข้าในการละเมิดของเขา ด้วย

พุทธศาสนาคิดว่า มนุษย์นั้นแม้จะเป็นสัตว์ที่มี ปัญญา มีเหตุผลและมีศักยภาพที่จะพัฒนาศีลธรรมให้ เกิดมีในตน แต่ในทางปฏิบัติและความเป็นจริง มีมนุษย์ จำนวนมากที่ไม่ได้อยู่ในเงื่อนไขอันเหมาะสมทำให้ ศักยภาพที่มีอยู่นั้นได้รับการพัฒนาให้แสดงตนออกมา พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงการฝึกบุคคลแบบต่างๆ โดยทรง เปรียบกับการฝึกม้า ม้าบางตัวเห็นแล้ของครูฝึกก็รู้ว่า ต้องทำอะไร ม้าชนิดนี้เป็นม้ามีปัญหาเปรียบได้กับ คนฉลาดที่จะรู้ด้วยตนเองว่าควรทำอะไร โดยไม่ต้องมี อาญาบ้านเมือง (แล้ของครูฝึก) มาคอยควบคุม แต่ม้า บางตัวต้องลงแล้ และในจำนวนที่ต้องลงแล้นี้ บางตัว ก็รู้สึกไวไม่ต้องลงแล้บ่อยก็เรียนรู้ แต่บางตัวต้องกระหนาบ แล้กระหนาบอีกจึงจะเรียนรู้ คนในสังคมนี้ก็เช่นกัน มี หลายประเภท บางประเภทเรียนรู้ด้วยตนเองได้โดยไม่ต้อง พึ่งพาอาญาของรัฐ แต่บางประเภทไม่อาจเรียนรู้ ด้วยตน คนประเภทนี้รัฐต้องเข้าไปช่วยเหลือ การลงแล้ ของครูฝึกม้านั้น พุทธศาสนาถือว่าต้องเป็นไปบนพื้นฐาน ของความรัก ความเมตตา การใช้อำนาจรัฐแทรกแซง บุคคลเพื่อผลที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่เขาและสังคมต้อง กระทำบนพื้นฐานของความเมตตา ไม่ใช่จากความคิด เรื่องอำนาจและการควบคุมให้อยู่ในอำนาจ หลักการ ละเมิดในพุทธศาสนาไม่สนับสนุนการใช้อำนาจ

มีคำถามว่า เมื่อหลักการละเมิดของพุทธศาสนา ก็นับความมาถึงการทำตนเองให้เดือดร้อน อะไรคือ ข้ออ้างที่พุทธศาสนาใช้เพื่อให้การใช้อำนาจของรัฐต่อ เรื่องส่วนตัวของปัจเจกบุคคลนั้นมีความชอบธรรม เรื่อง นี้เป็นปัญหาสำคัญในทางปรัชญาสังคม ในชีวิต ประจำวัน เราคงเคยได้ยินคำพูดที่ว่า 'เรื่องของฉัน' เมื่อ เพื่อนเราไม่ชอบมาเรียนหนังสือแล้วเราดักเตือน เพื่อน ก็ตอบว่า 'เรื่องของฉัน' ถึงตรงนี้ทุกอย่างก็สิ้นสุด สามัญสำนึกบอกเราว่าคนทุกคนมีอาณาเขตของชีวิต

ที่เป็นส่วนตัว อาณาเขตที่ว่่านี่ไม่มีใครเข้าไปล่วงล้ำได้ เราอาจเตือนเพื่อนได้ แต่เราไม่มีสิทธิ์บังคับหรือใช้กำลัง เพื่อให้เพื่อนของเราคนนั้นประพฤติตนเป็นคนดี รัฐก็เช่นกันสามารถใช้กลไกอื่นเช่นการให้การศึกษาอบรม หรือใช้การโน้มน้าวใจทางศาสนาเพื่อให้คนที่ทำความชั่ว (แต่เป็นความชั่วส่วนตัวที่ไม่กระทบถึงใครนอกจากเขาเอง) ได้กลับตัวกลับใจเป็นคนดี แต่รัฐไม่มีสิทธิ์ใช้กำลัง (ผ่านทางกฎหมาย) บังคับ

การมองว่าการใช้อำนาจรัฐเหนือปัจเจกบุคคลในเรื่องส่วนตัวสามารถกระทำได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลายอย่าง พุทธศาสนามองว่ารัฐในแง่หนึ่งเป็นเสมือนครอบครัวใหญ่ ผู้ปกครองก็เหมือนพ่อแม่ส่วนประชาชนก็เหมือนลูก บางครั้งเพื่อผลประโยชน์ของลูกพ่อแม่ก็จำต้องใช้อำนาจเพราะลูก (บางคน) ไม่มีวุฒิภาวะพอที่จะเข้าใจว่าอะไรเป็นคุณเป็นโทษแก่ตนเอง จะอย่างไรก็ตาม พุทธศาสนาในแง่หนึ่งนั้นเป็นศาสนาที่เชื่อมั่นว่ามนุษย์สามารถพัฒนาตนเองให้เป็นคนดี มีปัญญาคุ้มครองตนเองได้ บทบาทของรัฐในฐานะพ่อแม่จึงไม่ใช่บทบาทของผู้นำเผด็จการที่มีอำนาจตัดสินใจเด็ดขาดแทนประชาชนได้หมด

**รายละเอียดของการละเมิด :** คำว่า ‘การละเมิด’ นี้ แม้เพื่อพิจารณาอย่างกว้างๆ ดูจะเป็นที่เข้าใจกันว่าหมายถึงการกระทำที่ก่อความเดือดร้อนเสียหายหรือรำคาญแก่ผู้อื่น (ตามทฤษฎีของมิลล์) หรือการกระทำที่ก่อความเสื่อมเสียทั้งแก่ตนและผู้อื่น (ตามทฤษฎีของพุทธศาสนา) แต่ในแง่รายละเอียด จะมีปรากฏการณ์จำนวนหนึ่งที่ไม่ชัดเจนว่าเป็นการกระทำที่ก่อความเสียหายแก่ผู้อื่นหรือไม่ เมื่อเป็นเช่นนั้น หลักการละเมิดก็ไม่อาจใช้อธิบายปรากฏการณ์เหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้หลักการละเมิดในพุทธศาสนาสามารถใช้พิจารณาปัญหาที่ละเอียดอ่อนเหล่านี้ ผู้เขียนขอเสนอรายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับหลักการละเมิดของพุทธศาสนาดังต่อไปนี้

#### ก. การละเมิดกับความยินยอมของผู้ถูกละเมิด

ปกติผู้ถูกละเมิดมักไม่ยินยอมที่จะให้ตนเองถูกละเมิด แต่ในบางสถานการณ์ เนื่องจากผู้ถูกละเมิดไม่มีความรู้หรือหลงผิด จึงยินยอมให้ตนเองถูกละเมิดตามหลักการละเมิด ความยินยอมบางสถานการณ์อาจมีผลทำให้การละเมิดนั้นเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับได้ แต่ในบางสถานการณ์ ความยินยอมของผู้ถูกละเมิดจะไม่มีผลอย่างเด็ดขาด การละเมิดแม้เจ้าตัวจะยินยอมก็ถือเป็นการละเมิดอยู่นั่นเอง

นักมวยที่ขึ้นชกกันบนเวทีนั้นยินยอมให้คู่ชกอีกฝ่ายชกต่อยตนได้ พวกเราที่นั่งดูอยู่ข้างล่างหรือดูการถ่ายทอดทางโทรทัศน์ก็ถือได้ว่าละเมิดคนบนเวทีเหล่านั้น พวกเขาคือเหยื่อที่เราใช้แสวงหาความสนุกตื่นเต้น แต่การชกมวยนี้ดูเหมือนจะกระทำกันทั้งโลกโดยไม่มีใครคิดว่่านั้นคือการละเมิด ตามว่าระบบสังคมที่อนุญาตให้มีการชกมวยจะถือเป็นระบบที่อนุญาตให้มีการละเมิดชีวิตและร่างกายของเพื่อนมนุษย์เราหรือไม่ คำตอบต่อคำถามนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลายอย่าง ผู้เขียนจะยังไม่ตอบคำถามนี้ในตอนนี

ลองมาดูอีกตัวอย่างหนึ่ง สมมติว่าโรงงานแห่งหนึ่งว่าจ้างเด็กมาเป็นคนงานจำนวนมากโดยที่เด็กเหล่านี้ยินยอม การใช้แรงงานเด็กเป็นเรื่องที่นานาชาติถือเป็นเรื่องละเอียดอ่อนและให้ความสำคัญ แม้ว่าในหลายกรณีเด็กจะบอกว่าสมัครใจมาทำงานหนักนั้นเพื่อเงินก็ตาม กรณีของเด็กนี้ แตกต่างจากกรณีของนักมวยที่กล่าวข้างต้นอย่างไร ผู้เขียนอยากฝากให้ผู้่านพิจารณาดูก่อนจะอ่านทัศนะของพุทธศาสนาในตอนท้าย

ในชนบทบ้านเรา มักมีข่าวปรากฏอยู่บ่อยๆ ว่าชาวบ้านเสียชีวิตเพราะการทดลองเครื่องรางของขลังนาย ก. ได้พระเครื่องมาองค์หนึ่งและเชื่อว่าพระเครื่องนี้ยังไม่ออก เขาขอรื่องให้นาย ข. ที่เป็นเพื่อนมาช่วยยิงทดลอง โดยให้ยิงไปที่ตัวนาย ก. ที่สวมสร้อยคอที่มีพระเครื่ององค์นั้นห้อยอยู่ ผลปรากฏว่า นาย ก. เสียชีวิต ตามว่

(โปรดอย่าพิจารณาจากกฎหมายไทยปัจจุบันที่เอาผิดนาย ข.) การกระทำของนาย ข. นี้เป็นการละเมิดนาย ก. หรือไม่ เพราะ นาย ข. ไม่ได้กระทำการเองโดยพลการ หากแต่ทำตามคำยินยอมร้องขอของนาย ก. โดยมีพยานรู้เห็นมากมาย (คนเหล่านี้มามุ่งดูการทดลองพระเครื่องครั้งนี้)

ประเด็นเรื่องความยินยอมของผู้ถูกละเมิดนี้เกี่ยวโยงไปหาแนวคิดเรื่องสิทธิ ๒ ประการในพุทธศาสนา (ดูบทความเรื่อง 'สิทธิในทัศนะของพุทธศาสนา' โดยผู้เขียนในพุทธศาสนศึกษา ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑) พุทธศาสนาคิดว่า สิทธิของคนเราแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ประเภทที่ถ่ายโอนแก่ผู้อื่นได้ กับประเภทที่ไม่สามารถถ่ายโอนได้ สิทธิที่ถ่ายโอนได้หมายถึงเอาสิทธิในทรัพย์สิน ส่วนสิทธิที่ถ่ายโอนไม่ได้หมายถึงเอาสิทธิในชีวิต ผู้เขียนจะไม่อธิบายรายละเอียดถึงที่มาของแนวคิดเรื่องสิทธิสองประเภทนี้ (เพราะได้พูดเอาไว้ในบทความที่ระบุข้างต้นแล้ว) หากแต่จะขอสรุปประเด็นว่าพุทธศาสนายอมรับว่า คนทุกคน (แม้หลักปรมาตมในพุทธศาสนาจะถือว่าขันธ์ ๕ เป็นอนัตตาในความหมายว่าไม่มีใครเป็นเจ้าของอะไร) เป็นเจ้าของชีวิตเขา เมื่อเขาใช้ตัวตนของเขาสร้างทรัพย์สินอะไรก็ตามขึ้นมา เขาย่อมมีคุณชอบธรรมที่จะอ้างว่าทรัพย์สินนั้นๆ เป็นของเขา สมมติว่านาย ก. สร้างกระท่อมขึ้นหลังหนึ่ง กระท่อมนี้เป็นสมบัติของเขา เขาจะทำอะไรกับมันก็ได้ เช่น เขาอาจอยู่อาศัยในกระท่อมนั้น ขายหรือให้คนเช่า หรือแม้แต่เผาทิ้งก็ได้ หากว่าเขาไม่ต้องการมันอีกแล้ว สมมติว่านาย ก. จะเผากฎกระท่อมนี้ทิ้ง แต่ไม่มีเวลาจึงได้วานนาย ข. ซึ่งเป็นเพื่อนบ้านไปเผาแทน ในกรณีนี้พุทธศาสนาไม่ถือว่า นาย ข. ทำความผิดฐานละเมิดทรัพย์สินของผู้อื่นตามศีลข้อทินนาทาน ที่เป็นเช่นนั้นเพราะพุทธศาสนาถือว่า กระท่อมนี้เป็นสิทธิอันชอบธรรมของนาย ก. และสิทธิดังกล่าวนี้สามารถถ่ายโอนให้แก่คนอื่นได้ (เช่นขาย) ในกรณีนี้นาย ข. ถือว่าได้รับถ่ายโอนสิทธิจากนาย ก. ให้ทำลายกระท่อมนั้นแทนเขาจึงไม่ได้ละเมิดนาย ก.

สมมติว่าวันหนึ่ง นาย ก. อยากตาย แต่ไม่กล้าฆ่าตัวตาย จึงวานนาย ข. ให้ช่วยสังเคราะห์ นาย ข. ยิงนาย ก. ตามคำขอร้อง กรณีนี้พุทธศาสนาวินิจฉัยว่านาย ข. ผิดฐานละเมิดนาย ก. ความยินยอมของนาย ก. ไม่มีผลเพราะสิทธิในชีวิตเป็นสิทธิชนิดถ่ายโอนไม่ได้ นาย ข. ไม่สามารถใช้สิทธิในเรื่องนี้แทน นาย ก. ได้ ในสมัยพุทธกาลมีพระจำนวนมากกระทำการุณยฆาตเพราะความสงสารเพื่อนพระภิกษุด้วยกัน พระพุทธองค์ทรงปรับอาบัติปาราชิกแก่พระเหล่านั้น ความยินยอมหรือแม้แต่ร้องขอจากคนตายให้เราสังเคราะห์ช่วยฆ่าเขาด้วยพุทธศาสนาถือว่าไม่มีผลใดๆ ทั้งสิ้นที่จะเบี่ยงเบนมิให้การกระทำนี้เป็นการละเมิดผู้อื่น

สรุปประเด็นเรื่องการยินยอมและการละเมิดคือ

๑. การยินยอมจะถือว่าเป็นการยินยอมก็ต่อเมื่อผู้ยินยอมนั้นเป็นผู้ใหญ่ที่มีวุฒิภาวะเพียงพอจะรับผิดชอบชีวิตแล้ว และได้รับข้อมูลเพียงพอที่จะวินิจฉัยว่าการที่ตนเองยินยอมเช่นนั้นหมายความว่าอย่างไร และจะส่งผลกระทบต่อตนเองอย่างไร

๒. การยินยอมจะมีผลมิให้การกระทำนั้นเป็นการละเมิดก็ต่อเมื่อเป็นการยินยอมในสิทธิที่สามารถถ่ายโอนได้เท่านั้น

เมื่อเอาหลักเหล่านี้มาพิจารณาพฤติกรรมที่เรายกมาพิจารณาข้างต้นเช่น การขมวย การใช้แรงงานเด็ก การทดลองพระเครื่อง เป็นต้น เชื่อว่าผู้อ่านคงวินิจฉัยได้เอง มีข้อที่น่าสังเกตว่า การใช้แรงงานเด็กและการทดลองพระเครื่องนั้นค่อนข้างชัดเจนว่า จะถือว่าเป็นการยินยอมไม่ได้ เพราะเด็กยังไม่มีวุฒิภาวะ และผู้ใหญ่ที่ยอมให้เพื่อนเอาปืนยิงเพื่อทดลองพระเครื่องนั้นก็อยู่ในภาวะหลงมกมาย แต่กรณีการขมวยนั้นอาจเป็นปัญหาให้ถกเถียงได้ลึกซึ้งลงไปอีก ผู้เขียนจะไม่วินิจฉัย แต่จะฝากผู้อ่านให้ช่วยคิดด้วยว่า สิทธิในร่างกายนั้นพุทธศาสนาถือเป็นสิทธิชนิดถ่ายโอนไม่ได้ ดังนั้นนักมวยจึงไม่มีสิทธิจะชกอีกฝ่ายให้บาดเจ็บ แม้เจ้าตัวยินยอมก็ตาม พวกเราเองที่ดูนักมวยชกกันก็ไม่มีสิทธิ

ใช้ชีวิตของเพื่อนมนุษย์เป็นสิ่งสนองตอบความตื่นเต้น สนุกสนาน ยิ่งหากเรารู้ว่านักมวายนั้นจำนวนไม่น้อย เมื่อแก่ชราจะพิการทุพพลภาพเพราะร่างกายบอบช้ำ (ถ้าพูดตามคัมภีร์ศาสนาคริสต์ก็คือพระเจ้าทรงสร้างร่างกายของเรามาให้ทำงาน ไม่ใช่มาชกต่อยกันอย่างที่กระทำการในกีฬามวย) เราจะยิ่งตระหนักว่า การที่สังคมเรายอมให้มีกีฬา (ที่จริงเราอาจตั้งคำถามได้ว่าการเอาคนมาชกต่อยเพื่อให้อีกฝ่ายล้มคว่ำลงเช่นนี้ สมควรเรียกว่า กีฬาหรือไม่) ประเภทนี้เป็นการละเมิดชีวิตเพื่อนมนุษย์ด้วยกันโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือไม่

#### ข. การละเมิดกับการใช้เป็นเครื่องมือ

เมื่อผมเยาว์ เราไปร้านตัดผม เราใช้ช่างตัดผม ตัดผมให้เรา เมื่อไปทำงาน เราขึ้นรถประจำทาง เราใช้คนขับขับรถให้เรา เมื่อเราหิว เราเข้าร้านอาหาร และเราก็ใช้แม่ครัวปรุงอาหารให้เรากิน ในชีวิตประจำวันเราต้องใช้เพื่อนมนุษย์เป็นเครื่องมือในหลายลักษณะ แม้ในเวลาที่เรานอนหลับสบายอยู่ในบ้านยามค่ำคืน เรายังใช้เพื่อนมนุษย์อยู่นั่นเอง เราใช้ทหารรักษายาแดน เราใช้ตำรวจรักษาความสงบยามวิกาล

เพื่อนมนุษย์ที่เราใช้เหล่านี้ เราใช้ชีวิตเขาหรือไม่ก็ร่างกายของเขา แม่ครัวใช้มือปรุงอาหารให้เรา คนขับรถเมลิใช้มือเท้า สายตา และแม้กระทั่งปอดของเขา (ที่ค่อยๆ สะสมควันพิษขึ้นทุกวัน) เพื่อให้เราไปถึงที่หมาย เราใช้สมองของครูอาจารย์สำหรับสอนลูกหลานเรา ในส่วนของตำรวจและทหารนั้น บางครั้งเราใช้ชีวิตเขาทั้งชีวิตเลยทีเดียวเพื่อให้เราได้อยู่อย่างสบาย

สังคมนี้เป็นสังคมที่เราใช้ต่างใช้กันและกันเป็นเครื่องมือในนามของอาชีพ คำถามมีว่า หากพุทธศาสนาถือว่าสิทธิในชีวิตไม่อาจขายโอนได้ ก็แปลว่า เราไม่มีสิทธิใช้ชีวิตเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเป็นเครื่องมือเพื่อพาเราไปหาจุดหมายบางอย่าง (เช่นการมีข้าวแกงกินหรือมีรถเมลินั่ง) อย่างนั้นใช่หรือไม่ คำตอบคือ ไม่น่าจะเป็นเช่นนั้น ถึงตรงนี้ เราจะมองเห็นรางๆ แล้วว่า

การละเมิดกับการใช้เป็นเครื่องมือน่าจะมีความหมายต่างกัน

ผู้เขียนขอเอาประเด็นที่เห็นชัดๆ อย่างกรณีของทหารมาเป็นประเด็นอภิปราย คำถามมีว่า เรา (หมายถึงสังคม) มีสิทธิใช้เพื่อนมนุษย์จำนวนหนึ่งเป็นทหาร (ซึ่งแปลว่าในบางสถานการณ์เขาอาจต้องตายเพื่อทำหน้าที่ป้องกันประเทศ) หรือไม่ การที่สังคมอนุญาตให้มีทหารแตกต่างอย่างไรจากการที่สังคมยอมให้มีการชกมวย ซึ่งดูเหมือนจะเป็นการละเมิดชีวิตเพื่อนมนุษย์ของเราเหมือนกัน

นักมวยกับทหารนั้นรู้ว่าตนเองอาจได้รับอันตรายถึงชีวิต แต่ทั้งคู่ก็ยินยอม นอกจากนั้น การเป็นทหารกับการเป็นนักมวยก็อาจถือได้ว่าเป็นอาชีพเหมือนกัน ไม่มีใครยอมเป็นทหารหากไม่มีเงินเดือนตอบแทน เช่นเดียวกับที่ไม่มีใครยอมเป็นนักมวยหากไม่มีเงินรางวัลเป็นเครื่องล่อใจ ในแง่นี้ดูเหมือนทั้งการเป็นทหารและการเป็นนักมวยจะเหมือนกันตรงที่อาจพิจารณาได้ว่าเป็นการใช้เพื่อนมนุษย์เช่นเดียวกัน จะอย่างไรก็ตาม มีประเด็นอื่นที่พุทธศาสนาคิดว่าเราต้องนำมาประกอบการพิจารณาเพื่อวินิจฉัยว่าการใช้เพื่อนมนุษย์ในลักษณะใดไม่ถือว่าเป็นการละเมิดชีวิตของเขา ประเด็นที่ว่านี้คือ ประโยชน์และความจำเป็นต่อสังคม

มีคตินิยมในพุทธศาสนาซึ่งรู้จักกันคือยุบหนหนึ่งใจความว่า

พึงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ

พึงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต

พึงสละทรัพย์ อวัยวะ และชีวิตเพื่อรักษารธรรม °

การทำอัตวินิบาตกรรม (การฆ่าตัวตาย) นั้นพุทธศาสนามีได้พูดรวมๆ แล้วบอกว่าผิดเสมอไป ในบางกรณีการสละชีวิตเพื่อผู้อื่นและสังคมนั้นพุทธศาสนากลับยกย่องว่าเป็นความดี ในชาดกเราจะพบเรื่องราวที่เล่าว่า บางพระชาติพระพุทธรเจ้าเคยเกิดเป็นนกและทรงสละชีวิตของพระองค์เพื่อธรรมอันหมายถึงความ

ถูกต้องดีงาม (ซึ่งความถูกต้องดีงามในที่นี้มักจะวัดจากการที่พฤติกรรมนั้นกระตุ้นให้ผู้คนและสังคมเกิดความตระหนักรู้ในสิ่งที่ถูกต้อง) การละชีวิตนั้นหากเป็นไปเพื่อประโยชน์อันยิ่งใหญ่ของมนุษยชาติ พุทธศาสนาถือว่าเป็นทานอันยิ่งยวดสรุปความว่าการทำหน้าที่ (หรือประกอบอาชีพ) บางอย่างในสังคม หากเจ้าตัวสมัครใจ และรู้ด้วยสติปัญญาตนเองว่าตนอาจได้รับอันตรายถึงชีวิตจากการทำหน้าที่นั้น และการทำหน้าที่นั้นเป็นความจำเป็นทางสังคมและเป็นประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น การทำหน้าที่ดังกล่าวนี้ถือเป็นเพียงการใช้เพื่อนมนุษย์ ไม่ใช่การละเมิด สังคมจึงมีความชอบธรรมที่จะอนุญาตให้มีการกระทำหน้าที่นั้น ๆ จะเห็นว่าอาชีพทหารหรือตำรวจอาจตีความได้ว่าเป็นอาชีพที่เข้าเกณฑ์ไม่ละเมิดชีวิตเพื่อนมนุษย์ ในขณะที่อาชีพนักมวยอาจอธิบายได้ยากกว่า เพราะเราอาจถามได้ว่าอาชีพนี้จำเป็นและเป็นประโยชน์แก่สังคมหรือไม่เพียงใด

#### ค. การละเมิดในฐานะการปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์อย่างมีใช้มนุษย์

แม้ในกรณีที่สังคมมีความชอบธรรมที่จะลงโทษสมาชิกของสังคมบางคนที่กระทำความผิด บางครั้งวิธีปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดตามความผิดของเขานั้นก็อาจถือว่าเป็นการละเมิดได้ หากว่าสังคมกระทำต่อบุคคลนั้นประหนึ่งว่าเขามีใช้มนุษย์ ยกตัวอย่างเช่น นักโทษที่กระทำความผิดถูกพิพากษาให้จำคุก คุณคือสแกนซ์เกล คนชั่วให้มีโอกาสกลับตัวเป็นคนดี (มีธรรมภาษิตปรากฏในชาดกว่าการลงโทษตามหลักพุทธศาสนามีใช้การจองเวรหรือแก้แค้น แต่เป็นการสั่งสอนให้ผู้กระทำความผิดสำนึกผิดและเรียนรู้ที่จะประพฤติตนเป็นคนดีต่อไป) <sup>๒</sup> นี่คือการปฏิบัติต่อคนทำผิดอย่างที่เขามนุษย์ การจองจำทรมานหรือเขียนตีนักโทษเป็นการกระทำต่อเขาอย่างสัตว์ มีใช้อย่างมนุษย์ พุทธศาสนาถือว่าคนผิดต้องขอใช้ความผิดด้วยการลงทัณฑ์ แต่การลงทัณฑ์นั้นต้องเป็นไปบนพื้นฐานของความเมตตา เสมือนพ่อแม่ที่สั่งสอนอบรมลูก เกณฑ์สำหรับวินิจฉัยว่าการ

ปฏิบัติต่อนักโทษอย่างไรจึงจะถือว่าถูกต้อง พุทธศาสนาใช้หลักการปฏิบัติต่อเขาในฐานะมนุษย์ มีใช้สัตว์ (แม้ว่าบางคนจะมีพฤติกรรมและสันดานเลวร้ายประหนึ่งสัตว์ก็ตาม)

นอกจากนี้ หลักการข้อนี้ยังสามารถใช้วินิจฉัยในกรณีที่สังคมสงสัยว่าพฤติกรรมบางอย่าง (ที่ดูไม่ชัดว่าเป็นการละเมิดเพื่อนมนุษย์หรือไม่) เป็นการละเมิดทางศีลธรรมต่อเพื่อนมนุษย์หรือไม่ ยกตัวอย่างเช่นปัจจุบันการปลูกถ่ายอวัยวะเป็นเรื่องที่กระทำกันอย่างกว้างขวางปกติอวัยวะมักได้มาโดยการบริจาค เช่น ดวงตาหรือหัวใจ เป็นต้น บางครั้งคนใช้บางคนที่เป็นคนรวยไม่สามารถหาอวัยวะที่ต้องการได้เพราะไม่มีคนบริจาค ก็เลยมีผู้เสนอความคิดว่ากฎหมายควรจะอนุญาตให้ซื้อขายอวัยวะได้ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งอวัยวะที่เมื่อถูกนำออกจากคนขายแล้ว เขายังมีอวัยวะเดียวกันนั้นสำรองอยู่และการนำอวัยวะส่วนนั้นออกขายไม่กระทบถึงชีวิตเขามากนัก นอกจากเขาอาจสูญเสียความสะดวกสบายบ้างเท่านั้น) ถามว่าการที่คนรวยซื้ออวัยวะเช่นดวงตาจากคนจนเป็นความชอบธรรมหรือไม่ เงินสามารถซื้อได้ทุกอย่างหรือไม่ หากเงินไม่สามารถซื้ออวัยวะของเพื่อนมนุษย์ด้วยกันได้ เรามีเหตุผลอะไรสำหรับอธิบายเรื่องนี้ พุทธศาสนามีคำอธิบายค่อนข้างมาก เช่นอาจอธิบายจากแง่มุมด้านสิทธิก็ได้ สิทธิในร่างกายเป็นสิทธิที่ไม่สามารถถ่ายโอนได้ อวัยวะจึงไม่สามารถซื้อขายกันได้ แม้ว่าคนขายจะสมัครใจก็ตาม แต่ในที่นี้เราจะพิจารณาจากอีกแง่มุมหนึ่งคือแง่มุมการปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์อย่างมนุษย์หรือไม่

คำว่าปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ในฐานะที่เขาเป็นมนุษย์นี้อาจมีความหมายไม่ชัดเจน ในที่นี้ผู้เขียนขออธิบายเพิ่มเติมเล็กน้อยดังนี้ พุทธศาสนาถือว่าคนเราอาจเกิดมาต่างกัน บางคนฉลาด บางคนโง่ บางคนรวย บางคนจน เป็นต้น แต่ไม่ว่าจะเกิดมาต่างกันอย่างไร คนทุกคนก็มีสิ่งหนึ่งเหมือนกันคือความคาดหวังในสิ่งที่ดีงามต่อตนเอง เราทุกคนมีสิ่งนี้อยู่ในใจ และสิ่งนี้เองที่

ผลักดันให้คนทุกคนแสวงหาสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับตน ความคาดหวังในชีวิตดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่เพื่อนมนุษย์ด้วยกันต้องเคารพความเคารพต้องแสดงออกโดยการไม่เอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การเอาเปรียบคนอื่นโดยสสารแล้วก็คือพฤติกรรมที่เกิดจากการไม่ยอมรับรู้ว่าคนที่ตนเอาเปรียบนั้นก็คือคนเช่นตนเอง เรามีความคาดหวังในชีวิตอย่างไร เขาก็มีอย่างนั้น เราอยากให้คนอื่นปฏิบัติต่อเราอย่างไร เขาก็ต้องการเช่นนั้นเหมือนกัน บุคคลผู้ตระหนักในสภาวะที่เสมอเหมือนกันระหว่างมนุษย์ด้วยกันนี้จะไม่สามารถเอาเปรียบคนอื่นได้

ในบรรดาการเอาเปรียบทั้งหลายนั้นการเอาเปรียบโดยการยื้อแย่งหรือฉกฉวยเอาอวัยวะของเพื่อนมนุษย์มาเป็นของตนจะในนามการซื้อขายอย่างเสรีด้วยความสมัครใจหรืออะไรก็ตามแต่ถือเป็นการเอาเปรียบอย่างถึงที่สุด พุทธศาสนาถือว่าอวัยวะและชีวิตเป็นของที่อาจบริจาคได้ แต่ซื้อขายไม่ได้ คนที่กล้าซื้ออวัยวะของผู้อื่นก็คือคนที่ไม่ตระหนักในความเคารพที่ตนพึงมีและพึงปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันนั่นเอง และสังคมใดที่อนุญาตให้มีการซื้อขายอวัยวะได้ (ถ้าจะมีสังคมประเภทนี้) สังคมนั้นก็กำลังอนุญาตให้มีการละเมิดชีวิตของเพื่อนมนุษย์ด้วยกันนั่นเอง

หลักการข้อนี้ยังสามารถใช้วินิจฉัยอาชญากรรมบางอย่างในสังคมที่ดูจะเป็นการปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์อย่างไม่ใช่คน เช่นอาชญากรรมโสเภณี มีข้อถกเถียงกันมายาวนานว่าพุทธศาสนาคิดอย่างไรต่ออาชญากรรมนี้ ในที่นี้ผู้เขียนจะไม่ขอกล่าวรายละเอียดเชิงประวัติศาสตร์ว่าพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับอาชญากรรมโสเภณีอย่างไร และจากความสัมพันธ์นั้นเราจะอนุมานท่าทีของพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้อย่างไร ประเด็นที่ผู้เขียนจะกล่าวถึงคือ หากเราตีความว่าอาชญากรรมโสเภณีคือการใช้เพื่อนมนุษย์เป็นวัตถุบำบัดความใคร่และทุกคนที่ไปเที่ยวโสเภณีก็ไม่มีใครรู้สึกว่าเป็นโสเภณีคือมนุษย์ การที่สังคมเรายอมให้มีอาชญากรรมนี้ก็เท่ากับว่าเรายอมให้มีการละเมิดชีวิตของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน โสเภณีบางคนอาจมาสู่อาชญากรรมนี้ด้วยความสมัครใจ แต่ความ

สมัครใจนั้นก็ไม่มีผลต่อเรื่องการละเมิด เหมือนความสมัครใจขายอวัยวะไม่มีผลต่อค่าทางจริยธรรมในเรื่องการซื้อขายอวัยวะที่เราพิจารณากันผ่านมาแล้ว

#### ง. การละเมิดกับการลดค่าความเป็นมนุษย์

การลดค่าความเป็นมนุษย์ในที่นี้หมายรวมเอาทั้งการกระทำต่อคนอื่น และการกระทำต่อตนเอง ในที่นี้เราจะพิจารณาเฉพาะการกระทำต่อตนเอง (เพราะการกระทำต่อผู้อื่นได้กล่าวมามากแล้ว) หลักการข้อนี้ทำให้หลักการละเมิดของพุทธศาสนาแตกต่างจากหลักการละเมิดของมิลล์

มิลล์เชื่อในสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลและเขาถือว่าเรื่องนี้รัฐต้องให้ความคุ้มครองเป็นอันดับแรกสุด สิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลตามความคิดของมิลล์นี้ภายหลังมีนักคิดที่นิยมความคิดของเขาตีความว่ารวมมาถึงสิทธิและเสรีภาพที่จะเป็นคนชั่ว ตราม่าที่ว่าความชั่วนั้นกระทบถึงแต่ตัวเขาเองเท่านั้น

พุทธศาสนาแม้จะเป็นศาสนาที่เห็นว่าสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลเป็นสิ่งที่รัฐต้องคุ้มครอง แต่สิทธิและเสรีภาพที่ว่านั้นก็มิระดับหรือขอบเขตหมายความว่าพุทธศาสนาไม่คิดเหมือนมิลล์ที่เห็นว่าสิทธิและเสรีภาพในเรื่องส่วนตัวของบุคคลเป็นสิ่งที่ปราศจากเงื่อนไข พุทธศาสนาอาจยอมให้ปัจเจกบุคคลมีเสรีภาพและสิทธิที่จะเป็นคนชั่วในบางระดับ แต่ในบางระดับ แม้ว่าการชั่วนั้นจะเป็นเรื่องส่วนตัว พุทธศาสนาก็คิดว่ารัฐมีความชอบธรรมที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวแทรกแซง เกณฑ์สำหรับใช้แบ่งว่าแค่ไหนคือความชั่วส่วนตัวที่พุทธศาสนายอมได้ และแค่ไหนคือความชั่วส่วนตัวที่พุทธศาสนาคิดว่ารัฐมีความชอบธรรมที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวแทรกแซงก็คือเกณฑ์เรื่องการลดค่าความเป็นมนุษย์ของตนเอง

ความชั่วหรือบาปที่คนเรากระทำแก่ตนเองนั้นมีหลายระดับนับจากระดับต้น ๆ ไปจนถึงระดับสูงสุด ความชั่วในระดับสูงสุดได้แก่การกระทำที่เมื่อบุคคลกระทำสิ่งนั้นแก่ตนแล้ว เขากำลังกระทำต่อชีวิตตนเสมือนหนึ่ง

ไม่ใช่ชีวิตของคน แต่เป็นชีวิตของสัตว์ การตีความว่าการกระทำใดเป็นการลดค่าความเป็นมนุษย์เป็นเรื่องที่ บางครั้งอาจยุ่งยากซับซ้อน แต่เมื่อพิจารณาอย่างรอบคอบแล้วที่สุด เราก็จะมองเห็นว่าอะไรเป็นอะไร

ยกตัวอย่างเช่นการดื่มสุรากับเสพเฮโรอีน สุราแม้จะเป็นสิ่งที่เสพแล้วมีนเมา แต่เมื่อเทียบความร้ายแรงแล้วนับว่าน้อยกว่าเฮโรอีนมาก ในกรณีนี้การเสพเฮโรอีนอาจตีความได้ง่ายกว่าการเสพสุราว่าเป็นการกระทำที่ลดค่าความเป็นคนของตน การลดค่าความเป็นคนในกรณีนี้หมายถึงการเสพสิ่งทำร้ายตน ทำร้ายสุขภาพและสติปัญญาของตน เมื่อตีความอย่างนี้ การเสพเฮโรอีนจะถือเป็นเรื่องส่วนตัวไม่ได้ แม้ผู้เสพเฮโรอีนจะไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ใคร แต่พุทธศาสนาก็เห็นว่ารัฐมีสิทธิเข้าไปยุ่งเกี่ยวเพื่อปกป้องบุคคลจากการทำลายตนเองนั่นเอง

ในกรณีของสุรา มองจากจริยธรรมส่วนบุคคลการเสพสุราถือเป็นความชั่วไม่ว่าจะเสพน้อยหรือมาก ชาวพุทธที่ดีย่อมจะงดเว้นสุรา แต่มองจากแง่จริยธรรมของสังคม หากไม่มีข้อมูลชี้ชัดว่าสุราเป็นสาเหตุอย่างมีนัยสำคัญต่อความชั่วร้ายทางสังคมเช่นอาชญากรรม สุขภาพของผู้คน อุบัติเหตุ เป็นต้น สุราก็อาจเป็นสิ่งที่กฎหมายอนุญาตได้ พุทธศาสนายอมให้ปัจเจกบุคคลมีสิทธิและเสรีภาพที่จะเป็นคนชั่วหรือใช้ชีวิตยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเลวร้ายได้ในระดับที่ไม่เป็นการลดค่าความเป็นคนของตน (ความชั่วในที่นี้หมายถึงความชั่วส่วนตัวที่ไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ใครนอกจากเจ้าตัวเองเท่านั้น) จะอย่างไรก็ตามการตีความว่าพฤติกรรมใดลดค่าความเป็นคนหรือเป็นการทำร้ายตนเองอย่างวิกฤตย่อมขึ้นอยู่กับข้อมูลทางวิชาการและข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น หากงานวิจัยบอกเราว่าสุรามีโทษร้ายแรง หรือบุหรี่มีโทษร้ายแรง พุทธศาสนาก็ย่อมเห็นด้วยที่การเสพสุราหรือบุหรี่จะถือเป็นเรื่องสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลไม่ได้อีกต่อไป สมัยหนึ่งบ้านเราฝิ่นเคยเป็นสิ่งถูกกฎหมาย แต่ภายหลังเมื่อมีข้อบ่งชี้ว่าฝิ่นเป็นสิ่งเสพติดขึ้นอันตราย ฝิ่นก็กลายเป็นสิ่งผิดกฎหมายไป ในอนาคตสุราหรือบุหรี่อาจมีสภาพ

เช่นเดียวกับฝิ่นในเวลานี้ก็ได้ สิ่งที่คุณเขียนเสนอในตอนนี้เป็นเรื่องหลักการว่าจะอะไรจะถือเป็นเรื่องเลวร้ายส่วนตัวไม่ได้ไม่ได้เสนอเชิงข้อเท็จจริงว่าจะอะไรคือสิ่งเลวร้ายที่รัฐไม่ควรถือเป็นเรื่องเสรีภาพส่วนตัว ผู้ที่จะบอกเราได้ดีในเรื่องเหล่านี้คือนักวิจัยในสาขาต่าง ๆ

#### จ. การละเมิดกับมโนธรรมของสังคม

ในบางกรณี พฤติกรรมของปัจเจกบุคคลดูไม่ค่อยชัดเจนว่าทำให้ใครเสียหาย แต่สังคมก็รู้สึกว่าเป็นเรื่องเช่นนี้ไม่ควรจะมีในสังคมของอารยชน เรารู้สึกตามที่มโนธรรมภายในบอก ปัญหาคือการละเมิดสามารถตีความได้ใหม่ว่าหมายถึงการกระทำที่กระทบต่อมโนธรรมของผู้คนในสังคม

สมมติว่ามีชุมชนอยู่แห่งหนึ่ง และไกลออกไปจากชุมชนนั้นมีชายประหลาดคนหนึ่งสร้างบ้านอยู่โดดเดี่ยว เขาไม่ค่อยพูดจาสูงส่งกับใคร ชอบเก็บตัวเงียบ บ้านของเขาสร้างกำแพงสูงล้อมรอบ วันหนึ่งมีเด็ก ๆ ไปปีนต้นมะม่วงใกล้กำแพงบ้านของเขา แล้วเด็ก ๆ ก็พบว่าชายคนนี้มีพฤติกรรมแปลก ๆ วันนั้นเขาจับสุนัขที่เขาเลี้ยงไว้ในบ้านหลายตัวมากดน้ำเล่น พอมันจะขาดใจเขาก็จะยกหัวมันขึ้นมาหายใจ เขาหัวเราะสนุกสนานอยู่คนเดียว เด็ก ๆ ได้นำเอาเรื่องนั้นมาเล่าให้ผู้ใหญ่ในชุมชนฟัง (ตัวอย่างนี้ผู้เขียนดัดแปลงจากตัวอย่างของฟิสิกส์เบิร์กในหนังสือเล่มหนึ่งของเขา ดูเอกสารอ้างอิงท้ายบทความนี้) <sup>๓</sup>

การกระทำของชายคนนี้น่าพิจารณาจากแง่มุมของการละเมิดอาจไม่ชัดเจน เพราะเขากระทำการทุกอย่างในบ้านของเขาซึ่งมีรั้วล้อมมิดชิด และเงียบเชียบ เขาไม่ได้รับกวนใคร หากไม่มีคนรู้เห็นก็จะไม่มีใครนำเรื่องของเขานี้มาถกเถียงกัน จะอย่างไรก็ตาม คนทั่วไปแม้จะไม่ใช้คนเคร่งศาสนาหรือผ่านการอบรมมาในระบบจริยธรรมอันใดอันหนึ่งก็จะรู้สึกตรงกันว่า การกระทำของชายคนนี้ไม่ถูกต้องและสังคมก็ไม่ควรดูดาปล่อยให้มีการกระทำเช่นนี้เกิดขึ้นในสังคม ในที่นี้เราไม่ได้พิจารณา

จากแง่มุมของการทรมานสัตว์ (ซึ่งอาจตีความได้ว่าเป็นการละเมิด แต่ละเมิดสัตว์) แต่พิจารณาจาก การกระทำนั้นในฐานะสิ่งที่กระทบต่อมโนธรรมของคน ในสังคม (หากสามารถหาตัวอย่างการกระทำที่ไม่อาจ ตีความได้ว่าละเมิดใครเลยก็ยิ่งดี แต่ขณะลงมือเขียน บทความนี้ ผู้เขียนยังนึกไม่ออก การกระทำนี้จะไม่ มีเหยื่อที่ถูกทรมาน แต่เมื่อพิจารณาแล้ว คนทั้งหลาย จะรู้สึกตรงกันว่ากระทบต่อมโนธรรมของสังคม ผู้เขียน ขอฝากผู้อ่านคิดหาตัวอย่างการกระทำเช่นนั้นด้วย)

หลักการละเมิดของมิลล์เดิมนั้นไม่ได้คิดเพื่อให้ ครอบคลุมมาถึงปัญหาที่ละเอียดอ่อนประเภทนี้ แต่ นักคิดสายนี้บางคนได้พัฒนาหลักการละเมิดให้ครอบคลุม มาถึงการกระทำที่กระทบต่อมโนธรรมของสังคมเหล่านี้ แต่ก็เกิดปัญหาให้ถกเถียงตามมาว่า การขยายความ เช่นนั้นจะเป็นการคิดเลยออกไปนอกขอบเขตของสิ่ง ที่มิลล์ต้องการเสนอหรือไม่ ในส่วนของพุทธศาสนา เห็นได้ชัดว่าทัศนะต่อสถานภาพของสังคมของพุทธนั้น แตกต่างจากของมิลล์ พุทธศาสนาให้ความสำคัญกับ 'สังคม' ในปริมาณและน้ำหนักที่เป็นดุลยภาพกับ 'ปัจเจกบุคคล' และเมื่อกล่าวถึงสังคมพุทธศาสนาไม่ได้ คิดว่าสังคมเป็นเพียงที่รวมของปัจเจกบุคคลที่มีประโยชน์ ส่วนตนที่ต้องปกป้องหรือแบ่งสรรกันอย่างเสมอภาค และยุติธรรมดังที่ปรัชญาเสรีนิยมคิดเท่านั้น หากแต่ สังคมเป็นอินทรีย์ภาพที่มีเป้าหมาย มีจิตวิญญาณ มี โครงสร้างทางคุณธรรมบางประการค้ำจุน สังคมจะไม่ เพียงแต่เป็นสังคมเท่านั้น หากแต่ต้องเป็นสังคมอารยะ สังคมของผู้ประเสริฐด้วย

อะไรคือธรรม ที่ทำให้บุคคลเป็นอารยชน พุทธ- ศาสนาตอบว่าได้แก่ 'hiri และ โอตตัปปะ' สองคำนี้หมายถึง สำนึกทางศีลธรรม (moral sense) ที่ดำรงอยู่ภายใน ตัวมนุษย์ทุกคนมาตั้งแต่เกิด สำนึกทางศีลธรรมสอง ประการนี้มีความหมายลึกซึ้ง แต่ก็พอจะอธิบายให้เห็น ภาพกว้างๆ (และหยาบๆ) ได้ว่า การที่คนเรารู้ว่า ตนเองไม่ควรคิดในเชิงชั่วช้ากับคนในครอบครัวเช่นนั้น

สาวหรือพี่ชาย (ในขณะที่สัตว์เดรัจฉานไม่มีความรู้สำนึก นี้) ก็เพราะอำนาจของhiriและโอตตัปปะ การที่ครูรู้ สำนึกว่าตนไม่เพียงแต่เป็นคนบอกหนังสือเท่านั้น หาก แต่ต้องกระทำตนเป็นแบบอย่างแก่ศิษย์ด้วย ก็เพราะ อำนาจของhiriและโอตตัปปะ การที่ข้าราชการบนที่ว่าการ อำเภอดวดไล่ชาวบ้านทิ้งๆ เงินๆ มาขอคัดสำเนา ทะเบียนบ้าน ก็เพราะข้าราชการผู้นั้นไร้ซึ่งhiriและโอตตัปปะ ไม่รู้ว่าตนเป็นผู้ที่ประชาชนเลียดู และตนควรสนอง งานของประชาชนอย่างคนรับใช้ ไม่ใช่นาย

พุทธศาสนาคิดว่าสิ่งที่ทำให้คนแตกต่างจากสัตว์ก็ คือhiriและโอตตัปปะ สังคมของคนจะต่างจากสังคมของสัตว์ ก็ตรงที่hiriและโอตตัปปะเช่นกัน มีคำถามอยู่คำถามหนึ่งที่ ผู้เขียนคิดว่าปรัชญาเสรีนิยม อาจจะลืมถามตนเอง (มิลล์ก็ไม่ได้ถามคำถามนี้) คำถามนั้นคือ 'เราจะแค่อยู่ ร่วมกันเป็นสังคมเท่านั้น หรือว่าเราจะอยู่ร่วมกันอย่าง มนุษย์ผู้มีสำนึกทางศีลธรรม ไม่ใช่สัตว์ที่พัฒนาแต่ สติปัญญาและความสามารถในการหาความสุขที่ซับซ้อน เท่านั้น' คำถามนี้เป็นคำถามสำคัญในความคิดทางสังคม ของพุทธศาสนา และคำถามนี้เองที่เปิดทางให้แก่ มโนธรรมของสังคมที่จะเข้าไปดูแลให้มีพฤติกรรม บางอย่างที่ไม่จะเป็นเรื่องส่วนตัวของบุคคล หากว่า พฤติกรรมนั้น ผู้คนในสังคมรู้สึกและเห็นคล้ายกันว่าเป็น พฤติกรรมของสัตว์ มิใช่พฤติกรรมของมนุษย์ผู้ประเสริฐ 'มโนธรรมของสังคม' ในที่นี้ก็คือhiriและโอตตัปปะที่ผู้ คนในสังคมมีอยู่ร่วมกันนั่นเอง

จะอย่างไรก็ตาม การเปิดช่องแก่มติของคน ส่วนใหญ่ที่จะบีบบังคับปัจเจกบุคคลในสังคมนั้น หากไม่ เป็นไปอย่างมีสติและประกอบด้วยปัญญาและคุณธรรม ก็อาจกลายเป็นโทษมากกว่าคุณ ดังชะตากรรมของกาลิเลโอ ในอดีต สิ่งที่กาลิเลโอกระทำนั้นถูกตีความว่ากระทบต่อ ระบบศีลธรรมของสังคม เป็นพฤติกรรมที่พยายามล้มล้าง ความน่าเชื่อถือของศาสนา ชะตากรรมเช่นเดียวกันนี้ อาจเกิดกับใครก็ได้ในยุคปัจจุบันหากไม่มีค่านิยม ชัดเจนว่าอะไรคือมโนธรรมของสังคม ในที่นี้มโนธรรม

ของสังคมหมายถึงอิทธิพลที่กดขี่ ซึ่งพุทธศาสนาสอนว่าเป็นคุณสมบัติทางจริยธรรมที่ติดอยู่ในตัวของมนุษย์ทุกคนไม่ว่าเขาจะนับถือศาสนาใดหรือไม่ก็ตาม เพราะฉะนั้นในธรรมของสังคมในที่นี้ไม่ใช่ในธรรมตามหลักพุทธศาสนา แต่เป็นในธรรมสากล ที่คนทุกคนมีอยู่ร่วมกัน คนที่แสดงพฤติกรรมอันกระทบต่อในธรรมของสังคมนั้น ตัวเขาเองก็มีในธรรมนั้นเช่นกัน (พุทธศาสนาเชื่ออย่างนั้น) แต่เพราะความหลงผิดชั่วคราว เขาจึงกระทำการนั้นๆ เป็นหน้าที่และพันธะของเราทุกคนในสังคมที่จะช่วยกันกระตุ้นให้ในธรรมนั้นกลับมากการกระตุ้นในธรรมนี้อาจได้ผลช้าไม่ทันการณ์ในบางกรณีหากไม่มีกลไกของรัฐเข้าช่วยอีกแรงหนึ่งเช่นกฎหมาย กฎหมายที่เอาผิดการกระทำที่กระทบต่อในธรรมของผู้คนในสังคมนี้นี้ใช้การละเมิดเสรีภาพส่วนบุคคล หากเป็นเพียงการร่วมกันดูแลสังคมและกระตุ้นเตือนสำนึกทางศีลธรรมอันเป็นปัจจัยสำคัญของความเป็นสังคมอารยะเท่านั้นเอง

#### จ. มโนธรรมของสังคมกับเสรีภาพของบุคคล

เพื่อป้องกันการ 침해สิทธิของคนส่วนใหญ่สิทธิและเสรีภาพของคนส่วนน้อยในเรื่องที่คนส่วนน้อยน่าจะมสิทธิ (แต่บังเอิญเรื่องนั้นขัดกับความรู้สึกรักของคนส่วนใหญ่) ผู้เขียนขออธิบายเพิ่มเติมว่า แม้ในธรรมของสังคมจะมีความหมายสำคัญ แต่เราก็ต้องไม่ลืมว่าพุทธศาสนาก็ให้ความสำคัญแก่เสรีภาพส่วนบุคคลด้วย พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่แสดงตนผ่านประวัติศาสตร์ที่ยาวนานว่าไม่นิยมการบีบบังคับ ดังนั้น หลักการเรื่องมโนธรรมของสังคมจึงต้องเป็นหลักการที่ได้ดุลยภาพกับเสรีภาพส่วนบุคคลด้วย

หิริและโอตตปเปที่พุทธศาสนาสอนนั้นมีหลายระดับและแต่ละระดับก็มีจุดมุ่งหมายเฉพาะของตน กล่าวอย่างกว้างๆ คือ สำนึกทางศีลธรรมของบุคคลนั้นจะมีระดับสูงต่ำต่างกัน ขึ้นอยู่กับว่า เขามีจุดมุ่งหมายหลักในชีวิตอย่างไร พระสงฆ์ที่ประพฤติตนเป็นนักพรตอยู่กลางป่าเพื่อเร่งรัดตนเองให้เข้าสู่นิพพานเร็วที่สุดเท่าที่

จะทำได้นั้นย่อมมีระดับของความระแวดระวังต่อความชั่วมากกว่าและละเอียดประณีตกว่าฆราวาสที่มีครอบครัวและกำลังดำรงชีพอยู่ท่ามกลางสังคมที่เต็มไปด้วยสิ่งยั่วยวนนานาประการ ปัญหาที่ว่าเมื่อเราจะใช้หลักในธรรมของสังคมสำหรับพิจารณาว่าพฤติกรรมส่วนตัวชนิดใดสังคมจะไม่อนุญาตให้มีได้ เราจะใช้ในธรรมระดับใด ต่ำ สูง หรือว่า ปานกลาง

ในที่นี้ผู้เขียนขอเสนอว่า สังคมที่เรากำลังพิจารณากันอยู่เป็นสังคมของชาวบ้าน และเป็นสังคมที่อาจประกอบด้วยผู้คนที่มีความเชื่อแตกต่างกันทั้งในทางศาสนา ปรัชญา จริยธรรม การเมือง และอื่นๆ หลักการละเมิดของพุทธศาสนานี้ผู้เขียนเสนอในฐานะแนวคิดทางปรัชญาสังคม (เหมือนปรัชญาสังคมอื่นๆ) ที่สามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกสังคมอย่างไม่จำกัดศาสนาหรือความเชื่อ เพราะฉะนั้นปริมาณความเข้มข้นของสิ่งที่เรียกว่ามโนธรรมของสังคมนี้นี้จะต้องอยู่ในระดับที่ทุกคนสามารถเข้าใจและยอมรับได้ในฐานะที่เป็นมนุษย์ (ไม่ใช่ในฐานะชาวพุทธ ชาวคริสต์ มาร์กซิสต์ หรือเสรีนิยม)

ที่ผ่านมา ผู้เขียนได้เสนอหลักการว่าด้วยความหมายของการละเมิดประการหนึ่งว่า ละเมิดเท่ากับลดค่าความเป็นคนของตนเอง หลักการข้อนี้ผู้เขียนคิดว่าสามารถใช้อธิบายระดับขั้นของมโนธรรมของสังคมได้ พฤติกรรมส่วนตัวใดก็ตามแต่ มโนธรรมของสังคมยังพอทนรับได้ (หมายถึงกฎหมายไม่เอาผิด) หากว่าพฤติกรรมนั้นยังไม่ได้ถึงขั้นการลดค่าหรือทำลายค่าความเป็นมนุษย์ของตนเองตรงกันข้าม พฤติกรรมใดที่ปรากฏชัดเจนว่าเป็นการทำลายความเป็นมนุษย์ของตนอย่างรุนแรง พฤติกรรมนั้นให้ถือว่ากระทบถึงมโนธรรมของสังคมอย่างรุนแรงในระดับที่สังคมจะปล่อยไปไม่ได้อย่างเด็ดขาด

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นว่า หลักมโนธรรมของสังคมมีความหมายเฉพาะและแน่ชัด ไม่ใช่ทุกเรื่องที่จะกระทบต่ออิทธิพลที่กดขี่ของสังคมจะต้องถูกห้ามหมด

ผู้คนในสังคม (หมายถึงปัจเจกบุคคล) ควรได้รับการเคารพว่าเขาน่าจะมีอาณาบริเวณบางส่วนในชีวิตเขาที่เป็น "ส่วนตัวอย่างแท้จริง" ภายในอาณาบริเวณนี้เขามีสิทธิจะทำอะไรก็ได้กับชีวิตเขา แม้ว่าหลายเรื่องที่เขากระทำจะเป็นเรื่องที่หิโรโอดตปปะของสังคมจะเห็นว่าเป็นเรื่องของกิเลส เรื่องของความหลง หรือความสนุกสนานอย่างฉาบฉวยก็ตาม ปรัชญาสังคมกับศาสนาเป็นคนละเรื่อง แม้ว่าปรัชญาสังคมบางอย่างจะคิดออกมาจากหลักการของศาสนาก็ตาม

## ๕

ขอย้อนกลับไปหาตัวอย่างสามตัวอย่างที่เราเคยมาเป็นคำถามในตอนต้น เรื่องแรกคือการไถ่ผมยาวและแต่งตัวรุงรัง พฤติกรรมนี้ค่อนข้างขัดแย้งในธรรมชาติของสังคมอาจยอมรับได้ แม้คนส่วนใหญ่จะปรารถนาให้ทุกคนแต่งกายสุภาพและสะอาดเรียบร้อย แต่พฤติกรรมที่แหวกออกไปในระดับนี้ถือว่ายับยั้งน้อยอันสังคมจะสามารถยอมรับได้ตัวอย่างที่สองเรื่องการถ่ายภาพเปลือยเรื่องนี้ค่อนข้างยากในการวินิจฉัยหลายคนอาจตีความว่ามนุษย์ผู้เจริญแล้วไม่น่าจะกระทำเช่นนั้น สังคมของอารยชนไม่น่าจะมีการผลิตและเผยแพร่ภาพเปลือย ในขณะที่อีกหลายคนอาจคิดว่า การถ่ายภาพเปลือยไม่ใช่เรื่องเสียหายระดับวิกฤต ปัจเจกบุคคลน่าจะมีสิทธิและเสรีภาพที่จะถ่ายภาพเปลือยหรือดูภาพเปลือย ผู้เขียนจะไม่วินิจฉัยว่าระหว่างสองแนวคิดที่ขัดแย้งกันนี้ ฝ่ายใดมีเหตุผลมากกว่ากัน แต่สิ่งที่ผู้เขียนจะเสนอคือ เมื่อถกเถียงกันด้วยเรื่องทำนองนี้ การถกเถียงจะไม่สามารถวินิจฉัยได้เด็ดขาดหากเราไม่มีข้อมูลในระดับลึกสำหรับประกอบการแสดงความคิดเห็น หลักมโนธรรมของสังคมอาจไม่พอสำหรับกรณีนี้เราอาจต้องดูหลักอื่นประกอบเช่นหลักการลดค่าความเป็นมนุษย์ หากมีรายงานการวิจัยที่เชื่อถือได้ว่าสตรี (หรือชาย) ที่อยู่ในอาชีพนี้อาจจะค่อนข้างมีดมน ก็น่าจะสรุปได้ว่าการมีอาชีพถ่ายภาพเปลือยเป็นการทำลายตนโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

เมื่อเป็นการลดค่าความเป็นคนของตน กฎหมายก็มีความชอบธรรมที่จะเข้าไปปกป้องคนเหล่านี้ นอกจากนั้น ในการวินิจฉัยปัญหาประเภทนี้ สิ่งหนึ่งที่เราไม่ควรกระทำอย่างเด็ดขาดก็คือวินิจฉัยจากตัวปัญหาเพียงอย่างเดียวโดยไม่ดูองค์ประกอบอื่น กิเลสบางอย่างเราอาจจัดการได้โดยวิธีจัดหาระบบในการเสพและนำเสนออย่างมีขีดจำกัดและกฎหมายสามารถตรวจสอบได้ และบางทีวิธีการเช่นนี้อาจเป็นการประนีประนอมที่ดีที่สุดระหว่างสองฝ่ายที่เห็นแย้งกัน การถ่ายและเผยแพร่ภาพเปลือยอาจใช้วิธีนี้คือจำกัดกลุ่มคนเสพ และมีให้มีการวางจำหน่ายในที่สาธารณะอย่างเอิกเกริกจะอย่างไรก็ตามวิธีประนีประนอมดังกล่าวนี้จะใช้ได้เฉพาะกับเรื่องที่เป็นปัญหาก้ำกึ่งเท่านั้น ไม่อาจใช้ได้กับเรื่องที่วิกฤตมากๆ เช่น หากเราตีความว่าอาชีพโสเภณีเป็นอาชีพที่ลดค่าความเป็นมนุษย์อย่างร้ายแรง การประนีประนอม โดยบอกว่าให้อาชีพนี้อยู่ในที่มืดชิด และจำกัดอายุคนเที่ยวก็ไม่อาจกระทำได้

ตัวอย่างสุดท้ายเรื่องการจัดงานระหว่างคนเพศเดียวกัน ปัญหานี้เป็นปัญหาที่วินิจฉัยยากที่สุด ถามว่าชายกับชายชอบกันและอยากแต่งงานกัน ทำให้ใครเดือดร้อน เป็นการลดค่าความเป็นมนุษย์ของพวกเขาหรือไม่ เป็นการกระทบต่อมโนธรรมของสังคมหรือไม่ ดูเหมือนในบรรดาคำถามเหล่านี้ คำถามสุดท้ายเท่านั้นที่เราพอมองเห็นว่าเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ เนื่องจากบทความนี้ไม่ประสงค์จะเสนอรายละเอียดในการถกเถียงเรื่องนี้ ผู้เขียนจึงขอล่าวในหลักการเพียงว่า ในบรรดาศาสนาทั้งหลายนั้น พุทธศาสนาดูจะมีทัศนะเชิงบวกมากที่สุดต่อบุคคลผู้มีพฤติกรรมรักร่วมเพศ ในประเทศตะวันตกสมัยหนึ่งพฤติกรรมรักร่วมเพศถือว่ามีผิดกฎหมายอาญา (ดังนักเขียนอังกฤษคนหนึ่งคือออกัสการ์ ไวด์ก็เคยถูกศาลพิพากษาจำคุกเพราะมีพฤติกรรมรักร่วมเพศ) ในประเทศมุสลิม พฤติกรรมรักร่วมเพศถือว่ามีผิดกฎหมายเช่นกัน นี่คือนัยของอิทธิพลทางศาสนาที่มีต่อกฎหมายว่าด้วยพฤติกรรมรักร่วมเพศแต่สำหรับพุทธศาสนาไม่ปรากฏว่ามีคำสอนและการปฏิบัติต่อผู้มีพฤติกรรมรัก

ร่วมเพศเช่นนั้น เป็นที่น่าสังเกตด้วยว่า ในพระไตรปิฎก (วินัยปิฎก) มีข้อห้ามมิให้ผู้มีพฤติกรรมรักร่วมเพศบวช แต่ในอรรถกถาแห่งวินัยปิฎกได้อธิบายว่า ผู้ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศถึงขั้นจิตวิปริตและเป็นอันตรายต่อสังคมเท่านั้นที่ท่านห้ามบวช ส่วนผู้มีพฤติกรรมรักร่วมเพศในระดับปกติ (คือมีความรู้สึกทางเพศต่อคนเพศเดียวกันเท่านั้น) ปรากฏว่าพระอรรถกถาจารย์ กล่าวว่าสามารถอุปสมบทเป็นพระภิกษุได้<sup>๔</sup> และในทางปฏิบัติจริง ๆ ก็ปรากฏว่าผู้มีพฤติกรรมรักร่วมเพศก็สามารถบวชในคณะสงฆ์ไทยได้จริง ๆ ทั้งนี้เพราะคณะสงฆ์ไทยถือตามหลักอรรถกถานั้นเอง

พุทธศาสนาไม่เคยกล่าวเรื่องความผิดปกติทางเพศ ในทำนองว่าเป็นบาป ดังนั้นเรื่องเพศไม่ว่าจะระหว่างคนต่างเพศหรือคนเพศเดียวกันพุทธศาสนาก็ไม่แยกแยะแล้วชี้ว่าฝ่ายหนึ่งผิด ฝ่ายหนึ่งถูก พฤติกรรมรักร่วมเพศจึงดูไม่ใช่เป็นประเด็นกระทบถึงมโนธรรมของชาวพุทธ เหมือนที่กระทบต่อมโนธรรมของชาวคริสต์ และมุสลิม (เพราะมีหลักความเชื่อต่างกัน) โดยสามัญสำนึกนั้นเรามักมีแนวโน้มที่จะไม่เรียกร้องความรับผิดชอบจากเพื่อนมนุษย์ในเรื่องที่เขาไม่ได้กระทำแก่ตนเอง หากมีข้อมูลทางวิชาการที่ยืนยันได้ว่าผู้มีพฤติกรรมรักร่วมเพศถูกธรรมชาติ 'สร้าง' มาให้เป็นเช่นนั้นและสิ่งนี้อาจเกิดกับใครก็ได้ซึ่งอาจจะเป็นลูกหลานของเราเอง การที่สังคมจะเรียกร้องความรับผิดชอบเป็นพิเศษ (เช่นพวกคุณจะต้องงานกันไม่ได้ พวกคุณจะต้องแสดงพฤติกรรมนั้นไม่ได้ เป็นต้น) ก็นับว่าไม่ยุติธรรมแก่คนเหล่านี้

จะอย่างไรก็ตาม พฤติกรรมรักร่วมเพศก็ยังเป็นสิ่งลึกลับที่รอการเปิดเผยในหลายเรื่อง เรายังไม่ทราบแน่ชัดว่าการที่ธรรมชาติ (หรือพระเจ้า) สร้างชายมาคู่กับหญิง

มีนัยสำคัญอย่างไรทั้งในแง่ชีววิทยาและทางจิต (spiritual) ธรรมชาติอาจซ่อนความลับที่ยิ่งใหญ่บางประการเอาไว้ และการปฏิบัติผิดต่อเรื่องนี้อาจเกี่ยวข้องกับชะตากรรมของมนุษยชาติทั้งหมดก็ได้ (ความเชื่อนี้ชาวอียิปต์นับถือ ศาสนายิวบางคนคิดว่าพระคัมภีร์เก่าก็แสดงนัยเรื่องนี้ อยู่แล้ว) ดังนั้น ทางสายกลางที่สุดสำหรับสังคมพุทธเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็คือ เราจะไม่รังเกียจหรือกีดกันผู้มีพฤติกรรมรักร่วมเพศ และในขณะเดียวกันผู้มีพฤติกรรมรักร่วมเพศเองก็ควรตระหนักด้วยว่า แม้ว่าพุทธศาสนาจะมีทัศนะเชิงบวกมากที่สุดเกี่ยวกับเรื่องนี้ (ถ้าเทียบกับศาสนาอื่นๆ) แต่ลึกๆ แล้ว สังคมก็ยังไม่วางใจสนิทว่า สิ่งนี้จะขัดแย้งกับธรรมชาติอันเร้นลับเกี่ยวกับเรื่องเพศของมนุษยชาติหรือไม่ บ้านเราเนื่องจากผู้มีพฤติกรรมรักร่วมเพศ ไม่เคยถูกกีดกันจากกฎหมายและศาสนาเหมือนตะวันตก จึงไม่มีใครในหมู่ผู้มีพฤติกรรมรักร่วมเพศในบ้านเราลุกขึ้นมาทวงสิทธิ เช่นสิทธิที่จะแต่งงานกันดังที่ปรากฏในตะวันตก บางทีการเรียกร้องเช่นนี้ก็อาจเป็นเพียงปฏิกิริยาต่อแรงกดดันเป็นทำนองว่า 'เมื่อพวกคุณมีสิทธิ พวกฉันก็ต้องมีสิทธิเหมือนกัน' เท่านั้นเองปัจจุบันรัฐสภาของอเมริกาอนุญาตให้แต่งงานในเพศเดียวกันได้ (กฎหมายออกปี 1996)<sup>๕</sup> นี่คือชัยชนะที่ผู้มีพฤติกรรมรักร่วมเพศทั่วโลกต่างประโคมข่าวยินดีปรีดา อันที่จริงการแต่งงานนั้นหากมองให้ลึกก็เป็นแค่เปลือกนอก ความสำเร็จหรือล้มเหลวของชีวิตคู่ไม่ได้อยู่ที่เรื่องการจัดทะเบียนกันตามกฎหมาย ข้อเรียกร้องเรื่องการแต่งงานในเพศเดียวกันจึงเป็นเพียงการเมืองทางเพศ (politics of sex) เท่านั้นเอง และเรื่องทำนองนี้ผู้เขียนมั่นใจว่าจะไม่เกิดในสังคมไทยที่ใช้หลักพุทธธรรมในการเข้าใจเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

#### การอ้างอิง

๑. ขุททกนิกาย ชาดก พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔ ข้อที่ ๓๔๒.
๒. ขุททกนิกาย ชาดก พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อที่ ๓๕๗.
๓. Joel Feinberg, *Social Philosophy*, Prentice-Hall, 1973, Chapter III.
๔. สมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย ฉบับภาษาบาลี ภาคที่ ๓ หน้า ๘๗-๘๘.
๕. Andrew Sullivan, ed., *Same-Sex Marriage : Pro and Con*, Vintage Books, 1997, Chapter VI.